

Elina Kinnunen

YLEISET KIRJASTOT POHJOISMAISSA: NIIDEN KEHITYS JA VERTAILU

YLEISET KIRJASTOT POHJOISMAISSA: NIIDEN KEHITYS JA VERTAILU

Elina Kinnunen
Opinnäytetyö
Syksy 2013
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusoh-
jelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä: Elina Kinnunen

Opinnäytetyön nimi: Yleiset kirjastot Pohjoismaissa: niiden kehitys ja vertailu

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo

Työn valmistumislukukausi ja –vuosi: Syksy 2013

Sivumäärä: 55 sivua

Tämän opinnäytetyön aiheena olivat Pohjoismaiset yleiset kirjastolaitokset ja niiden vertailu. Työn tarkoituksena oli tutkia Pohjoismaisten yleisten kirjastolaitosten kehitystä sekä vertailla kuinka maiden kirjastolaitokset eroavat toisistaan. Vertailu on toteutettu muutaman valitun vertailukohteen kautta. Vertailukohteina opinnäytetyössä käytettiin yleisten kirjastolaitosten hallintoa, lainausta yleisistä kirjastoista, kirjastolakia, kirjastomenoja sekä internetin käyttöä ja tarjontaa kirjastoissa.

Pohjoismaat, joka on yhteisnimitys Suomen, Ruotsin, Tanskan, Norjan ja Islannin valtioille, on hyvin yhtenäinen, samankaltaisen kulttuuriperinnön ja historian jakava, Euroopan pohjoisosissa sijaitseva alue. Maiden välistä yhteistyötä on ylläpidetty Pohjoismaiden neuvoston avulla sekä toteuttamalla yhteisprojekteja. Pohjoismaat ovat kaikki hyvinvointivaltioita ja tunnettuja korkeista elintasoistaan. Yleisten kirjastojen kannalta katsottuna Pohjoismaat ovat Euroopan kärkimaita niin kirjastojen kehittämisen kuin käytön osalta. Maksuttomat ja korkeatasoiset yleiset kirjastot tarjoavat vahvan pohjan kulttuurin tukemiselle sekä elinikäiselle oppimiselle.

Opinnäytetyön tietoperusta koottiin jo olemassa olevasta aineistosta. Suomenkielisen aineiston puutteen vuoksi suuri osa käytetystä lähdemateriaalista on englanninkielistä. Tietoperustassa käsitellään Pohjoismaita yleisesti, maiden välistä kirjastoyhteistyötä, yleisten kirjastojen historiaa jokaisen maan kohdalta, 2000-luvun kirjastokehityksiä sekä vertailukohteiden esittely.

Tulokset osoittavat, että Pohjoismaiset yleiset kirjastot eivät eroa toisistaan merkittävästi kehitystensä puolesta, eivätkä myöskään tässä opinnäytetyössä käytettyjen vertailukohteiden kannalta. Pohjoismaiset kirjastolaitokset ovat tärkeä osa yhteiskuntaa. Toimivien kirjastolaitosten takana ovat olleet kirjastolait, keskitetyt hallinnot sekä kattavat kirjastopolitiikat. Nämä asiat ovat autta-
neet pohjoismaisia yleisiä kirjastoja nousemaan sille tasolle jolle ne ovat tänä päivänä.

Asiasanat: Pohjoismaat, Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti, yleiset kirjastot, kirjastohistoria, vertailu

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Author: Elina Kinnunen

Title of thesis: Public libraries in Nordic countries: development and comparison

Supervisor: Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2013   Number of pages: 55 pages

---

The topic of this thesis was Nordic public libraries and their comparison. The purpose of this thesis was to examine the development of public libraries in Nordic countries and to compare how library systems differ from each other. The comparison was carried out by using a few points of reference. The points of reference used in this thesis were administration of public library organizations, borrowing from public libraries, library legislations in Nordic countries, library expenditures together with the supply and usage of internet by patrons in public libraries.

Nordic countries which is a common name for the nations of Finland, Sweden, Denmark, Norway and Iceland, is united area in northern Europe with similar cultural heritage and history. The cooperation between countries has been maintained with the help of Nordic Council and by carrying out joint projects. All Nordic countries are welfare states and known for their high standard of living. Moreover, Nordic countries are at the top position in Europe when looking at the development and the usage of public libraries. Free and high quality public libraries provide strong bases for supporting culture and lifelong learning.

The theoretical framework of this thesis was collected from existing material. Due to the lack of Finnish material most of the reference material used was in English. The theoretical framework consisted of basic information about Nordic countries, library cooperation between the countries, public library history of the countries, library developments in the 21st century and the introduction of the points of reference.

The results indicated that Nordic public libraries do not differ notably from each other when examining their development and points of reference used in this thesis. Nordic public libraries are important part of the society. Factors behind of the well-functioning libraries as an institution consisted of library legislation, centralized library administration and extensive library policies. These issues have facilitated Nordic public libraries to the level they are at present.

Keywords: Nordic countries, Finland, Sweden, Norway, Denmark, Iceland, public libraries, library history, comparison

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	POHJOISMAAT	8
2.1	Yleiset kirjastot Pohjoismaissa	9
2.2	Kirjastoyhteistyö	10
3	KIRJASTOLAITOSTEN KEHITYS EUROOPASSA JA POHJOISMAISSA.....	12
3.1	Suomi	14
3.2	Ruotsi	16
3.3	Tanska	17
3.4	Norja.....	19
3.5	Islanti.....	20
3.6	Yhteenvedo kehityksestä.....	22
3.7	2000-luvun kirjastokehityksiä.....	23
3.7.1	Islanti: Gegnir.....	23
3.7.2	Tanska: DanBib ja Bibliotek.dk	24
3.7.3	Suomi: Kirjastot.fi.....	25
3.7.4	Ruotsi: Garaget.....	26
3.7.5	Suomi: Monitoimikirjastoauto	27
4	TUTKIMUSMENETELMÄ.....	28
5	POHJOISMAISTEN KIRJASTOLAITOSTEN VERTAILUA.....	29
5.1	Hallinto	29
5.2	Lainaus.....	34
5.3	Kirjastolaki	36
5.4	Kirjastomenot	40
5.5	Internetin tarjoaminen ja käyttö yleisissä kirjastoissa	43
6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖSET	45
7	POHDINTA	47
8	LÄHTEET	50

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella pohjoismaisia yleisiä kirjastolaitoksia sekä vertailla kuinka yleiset kirjastot eroavat toisistaan. Pohjoismaat ovat hyvin samankaltaisia yhteiskuntarakenteeltaan sekä kulttuuriltaan ja jakavat yhteisen historian. Nämä asiat mielessäni halusin tarkastella eroavatko eri Pohjoismaiden kirjastolaitosten kehitys ja nykytilanne toisistaan ja jos näin on niin kuinka paljon. Idean aiheeseen sain eräästä toisesta opinnäytetyöstä, joka käsitteli kirjastoalan koulutusta EU-maissa. Opettajan rohkaisemana aiheeni muokkautui vähitellen kohti Pohjoismaita, joka on ollut kiinnostukseni kohde jo monien vuosien ajan. Jotta opinnäytetyöstä ei olisi tullut liian laaja, keskityin tarkastelemaan vain yleisiä kirjastolaitoksia ja jätin maiden itsehallintoalueet aiheen ulkopuolelle. Opinnäytetyön tilaajana toimi Oulun seudun ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma.

Opinnäytetyöni toteutuksessa käytän vertailevan tutkimuksen keinoja. Pentti Luoman (2006, hakupäivä 23.9.2013) mukaan vertaileva tutkimus ei eroa suuresti sosiaalitieteellisen tutkimuksen muista lajeista, kuten kvantitatiivisesta ja kvalitatiivisesta tutkimuksesta, ja siinä voidaan hyödyntää pitkälti samoja menetelmiä kuin muissakin tutkimuksissa. Yleisesti käytetään valmiita aineistoja ja tai tilastoja, jonka pohjalta vertailua toteutetaan. Suurin ero sosiaalitieteellisten tutkimusten välillä on kuitenkin se että vertailevassa tutkimuksessa käytetään tutkimusyksikköinä muun muassa tapauksia, kuten maita tai tapahtumia toisin kuin tilastollisessa tutkimuksessa, jossa tapaukset ovat vain havaintoyksiköjä. Opinnäytetyössäni olen tarkastellut eri maiden kirjastolaitosten tilanteita valmiiden aineistojen pohjalta ja muodostanut käsityksen siitä, miten ne eroavat toisistaan. Vertailua hankaloitti hieman se, että vertailun kohteena oli vain viisi eri maata.

Opinnäytetyössäni tarkastelen aihetta myös kirjastopoliittiselta kannalta. Kirjastopoliitikalla määritellään maan kirjastojen kehityssuunta ja päämäärät. Kirjastoja pyritään kehittämään kirjastopoliitikasta laaditun strategian mukaan, sovituin keinoin sekä painottamaan erityisesti niitä alueita, jotka koetaan tärkeäksi. Laadittu strategia toimii enemminkin suuntaviivana, jota seurata kuin pakkona. Euroopassa vallitsi lama 1990-luvun aikana, joka vaikutti suuresti kirjastojen mahdollisuuksiin kehittää itseään. Valtionapuja vähennettiin ja sivukirjastoja lakkautettiin. Samaan aikaan tietotekniikka teki tuloaan yhä enemmän kirjastoihin. Maiden kirjastolaitokset eivät enää voineet istua vain aloillaan vaan jotain oli tehtävä, jotta kirjastot voisivat kehittyä ja tarjota asiakkailleen palveluita. Monissa Euroopan maissa perustettiin kirjastopoliittisia työryhmiä, joiden tarkoituksena

oli arvioida maan kirjastojen tilanne ja laatia uusi kirjastopolitiikka. Valtion tuki on kirjastoille välttämätön ja kirjastot ovat sinänsä hankalassa tilanteessa, jossa käytännössä katsoen taloudellinen päätösvalta on kuntatasolla. Kunnat päättävät kuinka paljon rahaa he käyttävät kirjastoihinsa. Stenqvist kirjoittaa kirjassaan, millaiselta prototyypinen kirjastopolitiikka voisi näyttää pohjoiseurooppalaisessa maassa. Perusehtoina ovat kunnallinen valtion rahoitus, jotta kirjastot pääsevät kehittymään kuntatasolla ja valtion tulee toimia enemminkin tukijana kuin tarkastajana. Ensimmäinen kohta kirjastopolitiikassa olisi vanhojen asenteiden muuttaminen ja uusien ideoiden laatiminen esimerkiksi keskustelun avulla. Toinen kohta olisi kirjastojen tietoteknisestä infrastruktuurista huolehtiminen. Tulevaisuuden kirjastot ovat hybridikirjastoja, jotka vaativat tietotekniikkaa. Kolmas kohta olisi kirjastoverkostoitumisen tukeminen. Neljäs ja viimeinen kohta olisi yhteistyön lisääminen yleisten-, tieteellisten-, ja koulukirjastojen välillä. (Stenqvist 2004, 86–91; Opetusministeriö 2009, 6-7.)

Tietoperustan luvussa 2 käyn läpi Pohjoismaiden käsitettä, yleisten kirjastojen asemaa Pohjoismaissa sekä maiden välisten kirjastojen yhteistyötä. Koin tärkeäksi avata käsitettä Pohjoismaat hieman tarkemmin, koska maiden läheiset ja tiiviit suhteet eivät ehkä ole kaikkien tiedossa. Luvussa 3 käsittelen maiden yleisten kirjastolaitosten historiaa 1800-luvun loppupuolelta aina 2000-luvun alkun. Alalukuun ”2000-luvun kirjastokehitykset” olen ottanut esimerkkejä uusista ideoista ja palveluista, joita viimeisen kymmenen vuoden aikana on Pohjoismaissa toteutettu. Nämä uudet ideat ovat lähinnä olleet verkkopalvelu uudistuksia, laajoja kirjastojärjestelmiä tai uudenlaisia fyysisiä kirjastoja. Luvusta 4 alkaa vertaileva osuus, jossa olen esitellyt maiden tilanteet ja vertailut yleisiä kirjastolaitoksia eri vertailukohteiden avulla. Lopuksi olen koonnut vertailusta saamani tulokset eriliseen yhteenveto ja johtopäätökset lukuun.

2 POHJOISMAAT

Pohjoismaat: Suomi, Ruotsi, Tanska, Norja ja Islanti ovat itsenäisiä valtioita, joiden kulttuuri ja historia ovat punoutuneet yhteen keskiajalta lähtien. Vaikka maiden kielet eroavat toisistaan, ne ovat silti sukua toisilleen, mikä muodostaa vahvan pohjan samankaltaiselle kulttuurille ja yhteisille perinteille. Toisen maailmansodan jälkeen maiden välistä yhteistyötä on tehostettu Pohjoismaiden Neuvoston puitteissa. (Thorhaug 2006, 7.)

Maantieteellisesti Pohjoismaat sijaitsevat Euroopan pohjoisosissa osin pohjoisen napapiirin alueella. Maat kuuluvat Manner-Eurooppaan ja ainoastaan Islanti on saarivaltio. Maiden itsehallintoalueisiin kuuluvat muun muassa Ahvenanmaa, Grönlanti ja Färsaaret. Alueelle ominaista ovat metsät, vuoret ja joet. Metsätalous on tärkeä elinkeino etenkin Suomen ja Ruotsin alueella, missä sijaitseekin useita Euroopan suurimpia erämaita. (Hagget 1998, 4, 108.)

Pohjoismailla on tuhatvuotinen yhteinen historia. Maat ovat vuoroin olleet Norjan, Tanskan tai Ruotsin ylivallan alla. Kalmarin unionin aikaan vuonna 1397 kaikki maat olivat yhdistyneet yhdeksi kuningaskunnaksi Tanskan alaisuuteen. Tänä päivänä kaikki Pohjoismaat ovat demokraattisia valtioita, joista Tanska, Norja ja Ruotsi ovat kuningaskuntia kun taas Suomi ja Islanti ovat tasavaltoja. Mailla on myös paljon yhteisiä poliittisia piirteitä ja ne ovat olleetkin jo pitkään oikeusvaltioita. Kaikki Pohjoismaat ovat hyvinvointivaltioita, joissa on korkea elintaso, korkea koulutuksen taso ja hyvä taloudellinen tilanne. Taloudellisen onnistumisen takana on ollut koulutukseen panostaminen, jonka avulla saadaan ammattitaitoista työvoimaa. Koulut ovat usein valtion omistamia ja myös aikuiskoulutukseen panostetaan paljon. Pohjoismaat ovat tunnettuja myös tasa-arvoisuudestaan, joka on saavutettu lakien ja säädösten avulla. Pohjoismaista yhteistyötä on vaalittu vuonna 1952 perustetun Pohjoismaiden Neuvoston voimin. Neuvosto muodostuu maiden ja itsehallintoalueiden parlamenttien tai hallitusten jäsenistä, jotka käsittelevät asioita, joista on hyötyä kaikille jäsenmaille. Pohjoismaiden välisiin sopimuksiin kuuluu muun muassa työmarkkinasopimus sekä pohjoismainen passivapaus. (Hagget 1998, 32–33, 58, 60, 62–63; Norden 2013a, hakupäivä 12.9.2013; Norden 2013b, hakupäivä 12.9.2013.)

Kulttuuriperinnöltään maat ovat myös hyvin samankaltaisia. Suomea lukuun ottamatta maiden kielet ovat sukua toisilleen ja noin 90 % maiden väestöstä puhuu maansa virallista kieltä äidinkielenään. Suomi on maista ainoa, jolla on kaksi virallista kieltä. Ruotsi, tanska, norja ja islanti kuu-

luvut indoeurooppalaisten kielten pohjoisgermaaniseen haaraan, kun taas suomi kuuluu suomalais-ugrialaisten kielten ryhmään. Ruotsin-, tanskan- ja norjan kielet ovat niinkin läheisiä toistensa kanssa, että yhtä kieltä hallittaessa kahden muun kielen ymmärtäminen on mahdollista pienin ponnisteluin. (Hagget 1998, 40, 42; Norden 2013c, hakupäivä 12.9.2013.)

2.1 Yleiset kirjastot Pohjoismaissa

Nykyään Pohjoismaat ovat korkeasti kehittyneitä ja etulyöntiasemassa kun puhutaan tietotekniikan hyödyntämisestä kaikilla yhteiskunnan aloilla (Thorhauge 2006, 7). Pohjoismailla on hyvin kehittynyt ja kattava kirjastoverkko, joka mahdollistaa verkkopalveluiden käytön riippumatta sijainnista. Suomessa suurin osa kirjastoautoista tarjoaa internet-yhteyden reiteillään harvaan asutetuilla alueilla. (Wigell-Ryynänen 2010, 14.)

Andreas Mittrowann kirjoittaa artikkelissaan SWOT- analyysistä, joka oli toteutettu PLIN- verkoston jäsenille (Public Libraries International Network) koskien heidän mielipiteitään pohjoismaisia yleisiä kirjastoja kohtaan. Vastaajia oli Euroopasta, Australiasta, Uudesta-Seelannista sekä Yhdysvalloista. Tulosten mukaan pohjoismaiset yleiset kirjastot mielletään innovatiivisiksi, teknologisesti kehittyneiksi, edistyksellisiksi ja hyvin rahoitetuiksi. Pohjoismainen kirjastoarkkitehtuuri on myös kansainvälisesti tunnustettua. Yleisten kirjastojen vahvuuksina pidetään poliittista tukea, rahoituksen tasapainoisuutta sekä hyvin koulutettua henkilökuntaa. (2008, 22–25.)

Pohjoismailla on myös ollut vahva yhteisymmärrys siitä millainen on hybridikirjastojen rakenne. Strategiat ja kehitystyö on keskittynyt luomaan hyviä virtuaalisia kirjastopalveluita, kuten ympäri vuorokauden auki olevia kysy kirjastonhoitajalta – palveluja sekä turvaamaan asiakkaiden pääsyn elektronisiin teksteihin. (Thornhauge 2006, 8.) Hybridikirjasto on tavallisen fyysisen kirjaston ja digitaalisen kirjaston sekoitus, jonka tarkoituksena on tarjota niin perinteisiä kirjastopalveluita kuin uusia verkossa sijaitsevia palveluita. Termin esitteli ensimmäisen kerran Euroopan Unionin komissio vuonna 1997 tarkoituksenaan muokata kirjastoa tukemaan kehittyvää tietoyhteiskuntaa. (Opetusministeriö 2003, 12.)

Pohjoismaista kirjastopolitiikkaa on tähän saakka ohjattu demokraattisin periaattein, antaen mahdollisuuden kansalaisille kehittyä henkilökohtaisesti, omaksua uutta tietoa ja ottaa osaa demo-

kraattiseen yhteiskuntaan. Tämä poliittinen tietoisuus yleisissä kirjastoissa näkyy myös valtion raporteissa sekä strategioissa. Valtion strategioissa otetaan kirjastot huomioon ja pyritään kehittämään niitä parempaan suuntaan. (Thorhauge 2010, 9.)

Pohjoismaisia kirjastoja tarkastellessa voidaan huomata hahmotelmia konseptista ”uusi kirjasto”. Tämä tarkoittaa että kirjaston roolin tulee muuttua niin, ettei kirjastojen perinteinen olemassa olo ole enää kaikkein tärkeintä vaan uutena perustana ovat kansalaisten tarpeet sekä tietoyhteiskunnan tuomien ongelmien ymmärtäminen. Toiseksi strategia ”uutta kirjastoa” varten sisältää uusien kirjastopalveluiden kehittämistä. Uudet palvelut edellyttävät uusia organisaatioita ja muutoksia infrastruktuurissa. Kolmanneksi kirjastojen tulee olla siellä, missä ihmiset ovat; internetissä, kotona, töissä, päiväkodeissa ja kaikissa opetuksellisissa laitoksissa. Tämä edellyttää kirjastonhoitajilta uudenlaista tapaa ajatella ja toimia. (Thornhauge 2010, 9-10.)

2.2 Kirjastoyhteistyö

Pohjoismaat ovat myös kirjastojen osalta tehneet yhteistyötä ja yhteisiä projekteja jo kymmenien vuosien ajan. Yhteistyön avulla on saatu paljon aikaan sekä vahvistettu yhteistä kulttuuriperintöä. Maiden yhteisiä projekteja ovat olleet muun muassa yhteispohjoismainen kirjastoauto, joka on jo 70-luvulta saakka kiertänyt Suomen, Ruotsin ja Norjan raja-alueilla, vuosittain järjestettävä kirjastoviikko sekä kirjastoalan lehti Scandinavian Library Quaterly. (Pohjoinen kirjasto 2013, hakupäivä 12.11.2013; Pohjoismainen kirjastoviikko 2013a, hakupäivä 25.9.2013)

Pohjoismainen kirjastoviikko on ympäri Pohjoismaita eri instituutioissa, kouluissa ja kirjastoissa järjestettävä vuosittain tapahtuma, jonka tarkoituksena on muistaa pohjoismaista kulttuuriperinnettä, tarinankerrontaa sekä kirjallisuutta. Viikko koostuu kahdesta eri osuudesta, aamuhämärästä ja iltahämärästä, joiden tarkoituksena on muistuttaa vanhasta pohjoismaisesta tarinankerronnan tavasta. Tapahtumia, näyttelyitä ja ääneenlukua järjestetään tuhansissa eri kirjastoissa ympäri Pohjolaa. Kirjastoviikoilla on vuosittain vaihtuva teema ja vuoden 2013 teemaksi on valittu Pohjolan talvi. Viikko ajoittuu vuosittain marraskuulle, joka on vuoden pimeintä aikaa. Kirjastoviikko alkaa yhteisellä Iltahämärä-tapahtumalla, jossa hämärän aikaan ihmiset saapuvat kuuntelemaan ääneenlukua kirjastoon. Tiettyyn aikaan jokaisessa osallistuvassa kirjastossa ympäri Pohjoismaita valot sammutetaan ja tarina luetaan kynttilän valossa aivan kuin ennen vanhaan talvihämärän

aikaan. Alkuna tapahtuma on saanut vuonna 1995 Kööpenhaminassa järjestetyssä kirjastojen PR-yhdistyksen kokouksessa ja tarkoituksena on ollut vahvistaa pohjoismaista identiteettiä. Ensimmäinen kirjastoviikko järjestettiin vuonna 1997 yhdessä Norden-yhdistyksen avustuksella. Ensimmäisen vuoden ilmoittautuneiden osallistujien määrä oli jo 1000 kappaletta ja parhaimmillaan tapahtumaan on osallistunut 3000 eri kirjastoa ja koulua ympäri Pohjolaa. Tapahtuma on saanut myös mediassa paljon huomiota. (Pohjola-Norden 2013, hakupäivä 25.9.2013; Pohjoismainen kirjastoviikko 2013a, hakupäivä 25.9.2013; Pohjoismainen kirjastoviikko 2013b, hakupäivä 25.9.2013.)

Pohjoismaista kirjastoyhteistyötä harjoitetaan myös englanniksi julkaistavan lehden Scandinavian Library Quaterly kautta, jonka päätoimittajuudesta tällä hetkellä vastaa Ruotsin kansalliskirjasto. Lehdessä julkaistaan artikkeleita, arvosteluita sekä haastatteluita, jotka käsittelevät kirjastoalaa Pohjoismaissa ja tarkoituksena on esitellä tämän hetkisiä pohjoismaisia suuntauksia ja strategioita muulle maailmalle. Lehteä on julkaistu jo vuodesta 1968 saakka yhteisvoimin Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan yleisten kirjastojen päättäjien kanssa. Jokainen maa toimii päätoimituksen isäntämaana aina viiden vuoden jaksoissa. Suomi toimi lehden päätoimittajana vuosien 2007–2011 aikana. Lehdellä on tilaajia Pohjoismaiden lisäksi Amerikasta, Aasiasta sekä muualta Euroopasta. (Scandinavian library quaterly 2013, hakupäivä 25.9.2013; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013d, hakupäivä 25.9.2013.)

3 KIRJASTOLAITOSTEN KEHITYS EUROOPASSA JA POHJOISMAISSA

Suomen yleisten kirjastojen, kuten myös muiden pohjoismaisten kirjastojen ilmestyminen on läheisesti yhteydessä kansanvalistuksen ja koulutuksen kanssa. Nykyisten yleisten kirjastojen kehitykselle on useita alkujuuria. Yleiset kirjastot ovat tiettyyn pisteeseen lukuseurojen seuraajia, jotka sivistyneet vakiinnuttivat turvaamaan tavallisen kansan pääsyn käsiksi kirjoihin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. (Mäkinen 2009, 109.) Yleisten kirjastojen kehitys Euroopassa toimi pohjana yleisten kirjastojen kehitykselle Pohjoismaissa. Kirjastot ovat olleet osa yhteiskuntaa jo antiikin ajoista lähtien ja vuosisatojen kuluessa niistä on kasvanut instituutioita, jotka tarjoavat kaikille pääsyn tietoon.

Uusien kirjastotyyppien synty ja esiintyminen oli ominaista 1700-luvulle, jolloin valistuksen ajan aatteet olivat suosittuja Euroopassa. Uusia kirjastotyyppisiä olivat muun muassa kansalliskirjastot, tilauskirjastot sekä maksulliset lainakirjastot. Ranskassa ja Saksassa pakkolunastettiin valtiolle vuosisadan loppupuolella luostarien ja kirkkojen kirjakokoelmat mikä kasvatti ja lisäsi yliopistojen kirjastoja ja valtion omistuksessa olevia kirjastoja. Ranskassa mentiin vielä niinkin pitkälle, että aatelisten yksityiset kirjastot otettiin yhteiseen käyttöön. Kirjat kerättiin kirjavarannoiksi, joista joko tehtiin uusia kirjastoja tai lisättiin jo olemassa olevien kirjastojen kokoelmiin. Bibliothèque Nationale, Ranskan kansalliskirjaston, kokoelmaa kartutettiin näin noin 300 000 nidoksella. (Sievänen-Allen 1978, 84.)

1700-luvulla ympäri Eurooppaa kehittyi kansalliskirjastojen idea. Saksassa kehitys oli hidasta vaikka vapaakappalelaki oli säädetty jo vuonna 1699. Tuon ajan Saksan keisari kannatti kirjallisuutta ja sen lisäämistä ja myönsikin kansalliskirjastolle vuonna 1770 runsaasti määrärahoja. Myös Venäjällä ja Itävallassa perustettiin kansalliskirjastot. Kansalliskirjastot periaatteessa kehittyivät hallitsijoiden henkilökohtaisista kokoelmista, joista ajan myötä kasvoi sitten yksi merkittävimmistä kirjastotyypeistä. 1700-luvulla olleet tilauskirjastot ja maksulliset lainauskirjastot ovat kuitenkin ajan saatossa hävinneet. Tilauskirjastot olivat tieteellisten kirjastojen kokoelmia, joihin yksityiset henkilöt hankkivat kirjallisuutta muodostamalla liittoutumia. Tilauskirjastot syntyivät vanhoista kaupunginkirjastoista tai kirjakerhoista. Maksulliset lainakirjastot olivat taas viihdekirjallisuutta sisältäviä kirjakauppiaiden ylläpitämiä kirjastoja, joista pystyi maksua vastaan lainaamaan kirjoja. (Sievänen-Allen 1978, 85–86.)

1800-luvulla kirjastojen kokoelmat kasvoivat entisestään. Syynä tähän oli muun muassa kirjapainotaidon kehittyminen eteenpäin, mikä lisäsi kirjojen saatavuutta. Yksityisessä omistuksessa olevia kirjastoja yhä edelleen otettiin yhteiskäyttöön. Kirjastojen yhteiskunnallinen asema nousi myös parempaan valoon. Kirjastojen kehittyessä myös alan teoreettinen tutkiminen kehittyi ja uusia teorioita otettiin käyttöön. Muun muassa Saksassa kirjastoalan ammattilaiset laativat uudet säännöt luettelointiin, jotka toimivat myös Pohjoismaissa suuntaviittoina. Ympäri Eurooppaa kehitettiin uusia teorioita ja uudistettiin kirjastoja toimelaiden kirjastonjohtajien ansiosta. (Sievänen-Allen 1978, 87–89.)

Atlantin toisella puolella Yhdysvalloissa seurattiin pitkälti Englannin kirjastolaitoksen kehittymistä, joka toimi esikuvana monilla tavoin. 1800-luvulla Yhdysvalloissa kirjastot ja kirjastoala kokivat monia kehitysaskelia. Kirjastoalan koulutus aloitettiin, luettelointia ja kirjastoluokitusta kehitettiin ja tänä päivänä yleisin kirjastotyyppi, **yleiset kirjastot**, syntyivät. Yhdysvalloissa kirjastoalan koulutuksen toimeenpanijana toimi Melvin Dewey, joka tunnetaan myös DDC- kymmenluokitusjärjestelmän kehittäjänä. Yleiset kirjastot poikkesivat muista kirjastoista maksuttomuudellaan ja sillä, että niitä ylläpidettiin yleisillä varoilla. Pian yleisten kirjastojen perustaminen pääsi hyvään vauhtiin koko maassa ja vuoteen 1939 mennessä Massachusettin osavaltiossa, joka oli kirjastojen kehittämisen osalta johtavassa asemassa, oli 405 yleistä kirjastoa. Yhdysvalloissa yleisten kirjastojen kehitykseen on vaikuttanut suuresti rikkaiden antama taloudellinen tuki sekä yksityinen aloitteellisuus. Euroopassa yleisten kirjastojen aate on lähtöisin Englannista, josta se sitten levisi muihin mantereiden maihin. Skandinaviassa yleisten kirjastojen idea otettiin hyvin vastaan. (Sievänen-Allen 1978, 90–92.)

1900-luvun jälkipuoliskolla Pohjoismaiset yleiset kirjastot kehittyivät maailman käytetyimmiksi ja eniten vierailuiksi. Pohjoismaisilla yleisillä kirjastoilla oli parhaimmat määrärahat ja korkea taso niin kokoelmissa kuin kirjastorakennuksissa ja palveluissa. Kaikilla Pohjoismailla on myös vahvat perinteet ammatillisessa kirjastoalan koulutuksessa. (Thorhaug 2006, 7.)

3.1 Suomi

Moderni mielikuva yleisistä kirjastoista ilmaisena tiedon lähteenä ja ajanvietteenä kaikille kansalaisille alkoi levitä suuren yleisön keskuuteen 1890-luvulla. Muutokset asenteissa kirjastoja kohtaan oli osa suuntausta liberaalisempiin ja demokraattisempiin näkökulmiin. Kirjasto oli väline maan koulutustason nostamiseen ja mallia haettiin Amerikan yleisistä kirjastoista. (Mäkinen 2009a, 118.)

Suomen ensimmäinen kirjastolaki astui voimaan vuonna 1928. Laki määräsi valtionavustuksia myönnettäväksi kirjastoille, joiden tehtävänä oli kansansivistyksen kohottaminen ja itseopiskelun edistäminen. Laki vahvisti myös kirjastojen maksuttomuuden (Stenquist 2004, 49–50.) Kirjastolain puutteet tulivat kuitenkin ilmi hyvin pian. Valtionavut kattoivat vain puolet kuntien kirjastojen kuluista ja kuntien avustuksilla oli ehdoton yläraja rahoituksessa. Erityisesti kaupunkikirjastoille tämä yläraja oli todella alhainen. Suomessa yleisten kirjastojen pioneerina toimi Helle Kannila, jonka vaikutus kirjastojen kehittymisessä näkyi aina 1920-luvulta lähtien. Kannila oli kirjasto-opin lehtori ja hänen toimintansa ansioista Suomen yleiset kirjastot kehittyivät huomattavasti. Kannila nimitettiin valtion kirjastotoimiston johtajaksi vuonna 1928 hänen ollessa vain 25-vuotias. (Mäkinen 2009a, 121; Stenqvist 2004, 51.)

Vuoden 1928 lailla oli positiivinen vaikutus Suomen kirjastojärjestelmään, mutta seuraava vuosikymmen toi tullessaan ongelmia. 1930-luvun laman takia valtionapuja leikattiin. Avut kuitenkin palautettiin ennalleen muutaman vuoden jälkeen ja kehitys lähti uudelleen käyntiin. Pian kuitenkin toinen maailman sota alkoi ja kirjastojen kehitys pysähtyi kokonaan. Yksi 1930-luvun innoittavimmista kirjastoilmiöistä oli Viipurin kaupungin uusi kirjasto, jonka oli suunnitellut Alvar Aalto. Sodan loputtua uusi kirjasto kuitenkin menetettiin Neuvostoliitolle Viipurin ja Karjalan kannaksen mukana. (Mäkinen 2009a, 121.)

Toisen maailman sodan aikaan kirjastojen toiminta jatkui normaalisti vuoden 1939 syksyyn saakka. Sodan alettua rajan läheisyydessä olevat kirjastot suljettiin, mutta myös sisämaassa kirjastoja suljettiin sodan uhan kasvaessa. Vaikka talvisodan aikaan kirjastojen toiminta oli hankalampaa, ei niiden toimintaa kokonaan keskeytetty. Koulut olivat sodan aikaan suljettuja, joten kirjastojen aukipitäminen oli erityisen tärkeää. (Mäkinen 2009b, 317–318.)

Toinen kirjastolaki saatiin vuonna 1961. Sitä oli valmisteltu jo 1950-luvulla, mutta kirjastonhoitajien toiveista huolimatta ehdotusta ei esitelty parlamentille vielä silloin. Uusi laki valtuutti voimakkaan nousun resursseissa, joka mahdollisti määrällisen ja laadullisen kasvun yleisissä kirjastoissa. Lain tärkein piirre oli kuitenkin se, että valtionavun ehdoton yläraja poistettiin. Kirjastojen valtionavut nousivat samalle tasolle peruskoulujen kanssa. Uuden lain myötä kasvaneet valtionavut eivät voineet virrata ilman valvontaa ja ohjausta, joten alueelliset kirjastotarkastajat toimivat suuressa roolissa lain soveltamisessa. Kirjastojen toiminnan lisääntyessä myös kirjastotarkastajien työmäärä lisääntyi mikä johti siihen, että heille suotiin enemmän hallintavaltaa. (Mäkinen 2009a, 123–124.)

Vuonna 1986 uusi kirjastolaki säädettiin. Uusi laki otti huomioon kuntien itsehallinnon vahvistumisen. 1980-luvun aikana kirjastojen nopea kasvu kuitenkin hidastui ja yleisten kirjastojen automatisointi käynnistyi. Automatisoinnin ratkaisemisesta ei päästy yhteisymmärrykseen, joten jokaisen kirjaston täytyi valita itse järjestelmänsä valikoiman joukosta. Automatisoinnin edelläkävijöitä olivat Helsingin suurkaupunkialue etelässä ja Oulun alue pohjoisessa. 1980-luvun loppupuolella automatisointi alkoi levitä myös maaseudulle. 1980-luvun loppuun mennessä yli sadassa kirjastossa oli suoritettu järjestelmän automatisointi ja vuosisadan loppuun mennessä se kattoi koko maan. (Mäkinen 2009a, 128–129.)

1990-luvun alussa Suomeen iski taloudellinen lama. Yleiset kirjastot ansaitsivat tärkeää liikearvoa 1990-luvun kampanjoillaan kirjastojen puolesta, mutta se ei estänyt rahoitusten leikkauksia. Osa sivukirjastoista ja suuri osa sairaalakirjastoista suljettiin, hankintarahoja leikattiin, henkilökuntaa vähennettiin ja vapaita paikkoja ei täytetty. (Mäkinen 2009, 130–131.) Lamasta huolimatta kirjaston käyttöluvut olivat 1990-luvulla muihin länsimaihin verrattuna korkeat (Stenquist 2004, 52). Tilastolliset käyrät menivät ristiin kun kirjojen lainaus sekä käynnit nousivat ja henkilökunnan määrä sekä materiaaleihin käytettävät rahat laskivat. (Mäkinen 2009a, 131.)

Viimeisin kirjastolaki säädettiin vuonna 1998, joka toi kirjastot uudelle Internetin aikakaudelle. Hallituksen informaatioyhteiskunta-strategioissa yleisille kirjastoille annettiin erikoistehtäväksi turvata tasa-arvoinen verkkopalvelujen saatavuus. Valtakunnallisen ohjelman tukemana lähes kaikissa kirjastoissa oli internet-yhteys vuosituhannen vaihteeseen mennessä. Laki oli myös siitä tärkeä, että se turvasi uudelleen kirjastojen statuksen maksuttomana palveluna, eikä lain hyväksymisen jälkeen ole ollut enää keskusteluja siitä pitäisikö kirjastot muuttaa edes osittain maksullisiksi, vaikka 90-luvun alkupuolella asiasta oli keskusteltu. (Mäkinen 2009a, 131–132.)

3.2 Ruotsi

Ruotsin kirjastolaitosten synty seurasi samoja jälkiä kuin muissakin länsimaissa. Vuonna 1892 laaditun kansakouluasetuksen myötä papisto sai tehtäväkseen kirjastojen perustamisen ja lukemisen edistämisen. Lahjoitusten avulla kaupunkeihin perustettiin kirjastoja, mutta myös työväenliike ja raittiusliike perustivat kirjastoja opintojärjestöjen yhteyteen. (Stenqvist 2004, 93.)

Ruotsissa koettiin nopeita muutoksia 1800-luvun loppupuolella. Kaupungit kasvoivat ja sosiaaliset ongelmat, kuten julkinen juopuneisuus, tulivat näkyvämmäksi yhteiskunnassa. Monissa kaupungeissa komiteat määrättiin esittämään ehdotuksia kuinka juopuneisuutta voitaisiin estää ja näiden ehdotusten joukossa oli usein ehdotuksia lukusaleista (*reading cottage*). Lukusaleissa työväki pystyi lukemaan sanomalehtiä ja kirjoja, kirjoittamaan kirjeitä sekä nauttimaan alkoholittomia juomia ja ruokia. Lukusalien perustaminen näytti, kuinka alikehittyneitä kansankirjastot olivat Ruotsissa 1800-luvun loppupuolella sekä 1900-luvun alkupuolella. (Torstensson 2009, 76.)

Ensimmäiset lait valtionavustuksista kirjastoille laadittiin vuosina 1905 ja 1912. Vuonna 1912 Ruotsin Parlamentti päätti, että kirjastopiireille voitaisiin myöntää valtionapuja. Ehtona oli se, että kirjastopiirien tuli kuulua kansalliseen järjestöön, jolla oli vähintään 20 000 jäsentä ja johon kirjoja hankittiin vuosittain noin 6000 kruunulla. (Torstensson 2009, 86; Stenqvist 2004, 93.)

Vuonna 1930 yleisten kirjastojen julistuksen myötä valtionavustusten määrää nostettiin ja tämä mahdollisti modernien kirjastojen rakennuttamisen keskikokoisissa ja suurissa kaupungeissa. Moderneissa kirjastoissa oli ammattitaitoiset kirjastonhoitajat, avohyllyt, lastenosastot ja lukusalit. Lain myötä ja muiden maiden esimerkkiä seuraten perustettiin keskuskirjastot, jotka olivat valtion rahoittamia. Keskuskirjastojen tuli tukea alueensa kirjastoja lainaamalla aineistoa ilmaiseksi opiskelutarkoituksiin ja kiertäviksi kokoelmiksi. Vuoden 1930 julistus olikin menestys ja lisäsi yleisten kirjastojen rakentamista lamasta huolimatta. Ruotsin yleisten kirjastojen kehitykseen ja rakentamiseen vaikutti erityisesti Bengt Hjelmqvist, joka valittiin Kouluylivaltion kirjastoyksikköön vuonna 1939. Hjelmqvistin johdolla Ruotsin kirjastolaitosta rakennettiin onnistuneesti. (Torstensson 2009, 86; Stenqvist 2004, 94–95.)

Yleinen kirjasto kävi läpi tasaisen kasvun 1950-luvun ja 1970-luvun välisenä aikana. Kokoelmat ja lainaus kasvoivat huomattavasti tuona aikana. Ennen 1950-lukua monet kirjastot oli perustettu asuntoihin, kauppoihin ja kouluihin, mutta 1950-luvulta lähtien kunnat rakennuttivat kirjastoilleen

uudet tilat. Vuosien 1947–1963 välillä 75 prosenttia kunnista saivat yhden tai useamman uuden kirjastorakennuksen. Kirjastojen kehitys on ollut asteittaista, mutta 1970-luvulta lähtien Ruotsin kaikissa kunnissa on ollut moderneja yleisiä kirjastoja ja niissä koulutettu henkilökunta. Vuonna 1965 suorat valtionavut yleisille kirjastoille kuitenkin loppuivat ja avut lisättiin kunnille suunnattuihin könttäsummiin. (Stenqvist 2004, 94; Torstensson 2009, 86–88.)

1990-luku osoittautui myrskyisäksi vuosikymmeneksi yleisille kirjastoille, ei yksistään talouskriisin ja kirjastojen tietoteknistymisen syystä. 1990-luvulla oli myös korkea työttömyysaste ja järjestettiin aikuisopiskeluun liittyviä isoja projekteja. Laman myötä apurahoja kirjastoille leikattiin, joka vaikutti suuresti erityisesti kirjastoautoihin, sivukirjastoihin sekä työpaikkakirjastoihin. Muita kehityssuuntauksia, joita kirjastoissa tuona aikana huomattiin, olivat muun muassa uudenlaisten aineistojen tärkeyden kasvaminen, kirjastojen rooli tapaamispaikkoina korostui sekä yhteistyö yleisten kirjastojen, koulukirjastojen ja tieteellisten kirjastojen välillä lisääntyi. (Torstensson 2009, 90–91; Stenqvist 2004, 98.)

Ruotsi sai ensimmäisen kirjastolain vuonna 1997. Ennen sitä oli ollut useita kirjastosäädöksiä aina vuodesta 1905 lähtien. Ruotsin kirjastolaki on vähimmäislaki (*minimum law*). Siinä ei ole määritelty kirjastojen palveluiden laatua. Laki pantiinkin alulle sellaisena aikana jolloin koettiin, että perinteisen kirjaston arvot olivat vaarassa. Laista voi huomata, että lukemisen edistäminen oli silloin vielä kulmakivenä Ruotsin kirjastopolitiikassa. (Torstensson 2009, 90–91.)

3.3 Tanska

Tanskassa yleisten kirjastojen alkujuuria olivat kansan kirjakokoelmat (*popular book collections*), joita hoitivat ja rahoittivat järjestöt sekä paikalliset hankkeet. Näiden kokoelmien tärkeimpinä tukijoina olivat kirkonmiehet sekä opettajat, jotka työnsä puolesta olivat omistautuneet opettamiselle, saarnaamiselle ja lukemiselle kansan keskuudessa. Vuonna 1905 perustettiin Tanskan kirjakokoelmienseura, jonka myötä kokoelmat kasvoivat. (Dyrbye 2009, 50.)

Vuonna 1909 Tanskan Kuninkaallisen kirjaston johtaja Hans.O Lange esitti oman visionsa kirjastoista Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian kirjastokehityksen ja ideologian inspiroimana. Aarhusissa pidetyssä kirjastokokouksessa hän systemaattisesti käytti uutta termiä ”ilmainen yleinen kirjasto”

ja hahmotteli visionäärisen ehdotuksen moderneista, suojatuista kirjastolaitoksista Tanskassa. Hänen ideansa sisälsi ratkaisun yhtenäiselle kirjastojärjestelmälle, joka alkoi paikallisista koulu- ja yleisistä kirjastoista siirtyen maakuntakirjastoihin ja lopulta yliopiston kirjastoihin sekä käsikirjastoihin ja viimeiseksi kansalliskirjastoihin. Kaiken lisäksi kirjastojen tulisi olla maksuttomia kaikille ja julkisesti kaikkien tanskalaisten käytettävissä. (Dyrbye 2009, 50–51.)

Vuonna 1920 Tanskan parlamentissa hyväksyttiin ensimmäinen kirjastolaki koskien yleisiä kirjastoja. Uuden lain yksi tärkeimmistä vaateista oli määräykset apurahoista isoimmille maakuntakirjastoille. Maakuntakirjastoilla, jotka saivat enemmän rahoitusta, oli siitä alkaen velvollisuus palkata vain koulutettuja kirjastonhoitajia. Valtion kirjastarkastamo, jonka tehtävänä oli yhdessä keskuskirjastojen kanssa kehittää kirjastotoimintaa koko maassa, perustettiin myös samoihin aikoihin kirjastolain hyväksymisen kanssa. (Dyrbye 2009, 52; Stenquist 2004, 63.)

Kirjastolakia uudistettiin seuraavan kerran vasta vuonna 1964. Tämä, yhdessä hyvinvoinnin kehittymisen ja kunnille annettujen avustusten kanssa johti siihen, että 1970-luvulla ympäri maata rakennettiin uusia kirjastorakennuksia. (Stenquist 2004, 63.) 1960-luvun alkupuolelta lähtien kirjastot eivät enää olleet vain paikkoja, joista haettiin tietoa kirjojen ja lehtien kautta, vaan niistä kehittyi eräänlaisia kulttuurikeskuksia, joissa asiakkaille tarjottiin pääsy uudenlaisiin aineistoihin, kuten musiikkiin ja elokuvaan sekä muutamassa tapauksessa myös taiteeseen. Kirjastojen tarkoitus ei enää ollut vain sivistää ja kasvattaa asukkaita, vaan myös virkistää maan kulttuuritoimintaa. Sen lisäksi yleisistä kirjastoista tuli paikallisten päättäjien velvollisuus. Jokaisen kunnan tuli tarjota asukkaalleen pääsy yleiseen kirjastoon ilmaiseksi. (Dyrbye 2009, 56.)

Kuten muissa Pohjoismaissa myös Tanskassa kirjastot automatisoitiin 1980-luvulla. Samalla vuosikymmenellä lainsäädäntöä myös muutettiin ja suorat valtionavut niin kirjastoille kuin muille hallinnonaloille muuttuivat könttäsummiksi. Näiden summien käytöstä hallinnonalat saivat päättää itse. Samoihin aikoihin yhdistettiin Statens biblioteks ja tieteellisiä kirjastoja hallinnoinut Riksbi-bliotekarieämbete. Tämä yhteisvirasto oli Biblioteksstyrelsenin (nyk. Kulturstyrelsen) edeltäjä, joka toimi yhteisenä hallintoelimenä kaikille kirjastotyypeille Tanskassa. (Stenquist 2004, 63–64.)

Uusi kirjastolaki astui voimaan vuonna 2000. Laki esitteli tärkeimpänä aiheenaan ”laajennetun kirjastokäsitteen”. Tämä käsite tunnetaan paremmin nimellä hybridikirjasto, jonka mukaan kirjasto on fyysinen paikka kuin myös internetin kautta käytettävissä oleva elektroninen kirjasto, jonka tarkoituksena on niin painetun kuin elektronisen aineiston toimittaminen tietoa hakeville. Uuden

lain yksi tärkeimmistä soveltamisideoista oli Bibliotek.dk-kirjastoportaalin luominen. Uuden lain myötä myös kirjastojen valtionavut nousivat. Biblioteksstyrelsen, Tanskan kirjastovirasto, oli vastuussa uuden lain käyttöönotosta ja seurasi laadittua strategiaa, joka sisältää neljä eri kohtaa, joihin kuului teknisen infrastruktuurin kehittäminen, uusien palveluiden luominen, uuden rakenteen luominen keskuskirjastoille sekä kirjastohenkilökunnan pätevyyden kehittäminen. (Stenquist 2004, 65–67.)

3.4 Norja

Norjan yleisten kirjastojen kehitys on ollut viimeisen 200 vuoden aikana selväpiirteisen jatkuvaa. Elementit, jotka esiteltiin jo lukupiireissä 1800-luvun aikoihin, kuuluivat vielä kirjastoihin 1900-luvun loppupuolella. Näitä kirjaston perusosia olivat korvamerkityt valtionavustukset, valtion vaikuttamat kirjakokoelmat ja kirjojen lainauksen käytäntö. Jotkin näistä ovat yhä tärkeä osa Norjan kirjastolaitosta. (Byberg 2009, 42.)

1830-luvulla tavalliselle kansalle tarkoitettujen kirjastojen määrä nousi huomattavasti. Samalla vuosikymmenellä kirjastot saivat valtionapuja Norjan kirkon tueksi perustetun yhteisön kautta. Valtionavut oli tarkoitettu vain asiallisten kirjojen hankkimiseen. Vuonna 1876 parlamentti päätti valtionrahoituksesta kirjastoille. Ehtona rahoitukselle oli, että paikalliset valtuustot maksaisivat myös saman rahasumman. Yleiset kirjastot saivat näitä korvamerkittyjä apurahoja vielä 1980-luvun puoliväliin saakka. (Byberg 2009, 43.)

Kirjastojen modernisointi alkoi Oslon Deichmanske bibliotekistä 1800-luvun loppupuolella ja vaikutteita haettiin Yhdysvaltojen kirjastojärjestelmästä. Uusissa moderneissa kirjastoissa oli avohyllyt, kirjat oli järjestetty Deweyn luokituksen mukaan sekä uusia sivukirjastoja avattiin. Lyhyen aikaa Deichmansken kirjastoa pidettiin Euroopan moderneimpana kirjastona. Vuoteen 1901 mennessä Norjassa oli 650 yleistä kirjastoa ja puolet niistä sai valtion avustusta. 1900-luvun alussa parlamentti myös muokkasi tärkeätä kirjaston uudistussuunnitelmaa. (Byberg 2009, 44–45.)

Kirjastojen positiivinen kehittyminen jatkui kahdenkymmenen vuoden ajan, kunnes se pysähtyi lähes kokonaan 1920-luvun puolivälissä. Syynä tähän oli maan vaikea taloudellinen tilanne.

Kymmenisen vuotta myöhemmin kirjastot saivat kuitenkin pienen sysäyksen eteenpäin, kun ensimmäinen kirjastolaki astui voimaan vuonna 1935. Ennen kirjastolakia kirjastot saattoivat periä pieniä maksuja asiakkailta, mutta uusi laki määräsi kirjastonkäytön ilmaiseksi. Laki myös esitteli keskuskirjastot, joista oli ollut puhetta jo monen vuoden ajan. (Byberg 2009, 45–46.)

Vuonna 1947 voimaan astunut kirjastolaki velvoitti kaikkia kuntia perustamaan yleiset kirjastot. Siitä hetkestä alkaen kirjastot ovat olleet pakollisia laitoksia Norjassa. Ministeriö perusti myös vuonna 1949 uuden neuvoston koulu-, ja yleisille kirjastoille, jonka päätehtävänä oli muun muassa tarkastaa kirjastoja sekä kerätä tilastotietoja. Noin 25 vuotta myöhemmin, vuonna 1971, laadittiin uusi kirjastolaki. Tämän lain myötä avautui uusia mahdollisuuksia tarjota uusia palveluita sekä uudenlaisia aineistoja. Kirjastot olivat kuntien vastuulla, mutta ministeriö loi tiukat ja yksityiskohdalliset säännökset kirjastojen toiminnalle ja näin turvasi valtion vaikutuksen kirjastoissa. (Byberg 2009, 46.)

Aivan kuten muissakin Pohjoismaissa myös Norjassa valtion apurahat muuttuivat könttäsummiksi entisten tarkoin suunnattujen avustusten sijaan. Norjassa tämä tapahtui 1980-luvulla ja muutoksen myötä paikalliset hallitukset saivat päättää itse, kuinka paljon rahaa he käyttivät tiettyjen alojen, kuten kirjaston, ylläpitämiseen. Vaikka kirjastot eivät enää saa valtion korvamerkittyjä apurahoja, vaikuttaa valtio silti vielä kirjastojen toimintaan. Yleiset kirjastot saavat vasta ilmestyneitä niin norjalaisia kuin käännettyjä aikuisten- ja lasten kirjoja sekä lehtiä ilmaiseksi osana sopimusta, jonka valtio on tehnyt kustantajien kanssa. (Byberg 2009, 46–47.)

3.5 Islanti

Islantilaiset lukuseurat, jotka toimivat 1700-luvulta aina 1900-luvun alkuun asti, olivat ensimmäisiä yleiseen käyttöön tarkoitettuja kirjastoja Islannissa. Niin kuin monessa muussakin länsimaassa myös Islannin yleisten kirjastojen juuret pohjautuvat lukuseuroihin. Vuonna 1937 Islannin parlamentti hyväksyi lain lukuseuroista. Lain tarkoituksena oli tukea lukuseurojen perustamista ja toimintaa maaseudulla ja kaupungeissa, joissa yhteydenpitovaikkeudet estivät isompien kirjastojen käytön. Useat kaupunkien kirjastot saivat tuohon aikaan apurahoja valtion budjetista kun taas lukuseurat eivät nauttineet vastaavista etuoikeuksista. Edellytyksinä valtion tuille lukuseurojen tuli laatia vuosittain raportti toiminnoistaan ja tuloistaan. (Pétursdóttir & Júlíusdóttir 2009, 16–17.)

Yleisiä kirjastoja on aina pidetty Islannissa sivistyksellisinä laitoksina. Lain vaatimusten mukaan muiden asioiden lisäksi, kirjastot tarjoavat pääsyn yleiseen tietoon ja valtion virallisiin päätöksiin. Vuonna 1923 Reykjavikiin perustettiin kansankirjasto varoilla, jotka saatiin troomarien myynnistä Ranskalle. Seuraavina vuosina avattiin lukusali lapsille sekä aloitettiin palvelu, joka mahdollisti kirjojen lainauksen laivoihin. (Pétursdóttir & Júlíusdóttir 2009, 16.)

Islannin ensimmäinen kirjastolaki astui voimaan vuonna 1955. Lukupiireistä tuli nyt osa yleisiä kirjastoja kolmella eri tapaa. Lukupiireistä tehtiin yleisiä kirjastoja, joidenkin lukupiirien kokoelmat siirrettiin yleisille kirjastoille ja maaseudulla lukupiirit toimivat yleisten kirjastojen sijasta. Osa lukupiireistä jatkoi toimintaansa osana yleisiä kirjastoja. Maaseudun kirjastot olivat usein sijoitettu paikallisten koulujen tai kylätalojen yhteyteen. Koulujen yhteyteen sijoitettujen kirjastojen tapauksissa pidettiin päivän selvänä asiana, että kirjastoa hoiti koulun rehtori. (Pétursdóttir & Júlíusdóttir 2009, 18.)

Uusi kirjastolaki hyväksyttiin vuonna 1963. Lakiin sisältyi erikoisrahoitus kirjastorakennuksille ja kirjastojen remontoimiselle. Inflaation vuoksi tästä rahoituksesta oli kuitenkin vain vähän hyötyä. Noin 15 vuotta myöhemmin vuonna 1976 uusi kirjastolaki astui voimaan. Tämän lain radikaalein muutos edelliseen lakiin oli, että koko vastuu yleisistä kirjastoista siirtyi valtiolta paikallisille päättäjäille. (Pétursdóttir & Júlíusdóttir 2009, 18–19.)

Seuraava kirjastolaki laadittiin vuonna 1997, jossa vähimmäisrahoitukset paikallisviranomaisilta ja valtiolta lopetettiin ja kirjastojen rahoitus jäi ainoastaan kuntien hallitusten huoleksi, joilla oli velvollisuus tarjota kirjastopalveluita kunnassaan. Uuden lain myötä kombikirjastojen mahdollisuus laajeni ja yleisiä kirjastoja yhdistettiin koulukirjastojen kanssa ja joissain tapauksissa jopa yliopistokirjastojen kanssa. Vuosien mittaan kombikirjastot ovat lisääntyneet muodostaen rakenteellisia muutoksia kirjastojärjestelmässä. (Pétursdóttir & Júlíusdóttir 2009, 19.)

Vuosituhanne vaihteessa kirjastot kehittyivät monella tapaa. Islannin kansalliskirjasto ja Islannin yliopiston kirjasto yhdistyivät Islannin suurimmaksi kirjastoksi vuonna 1994. Kirjastojen automatisointi saatiin päätökseen yhteistyön voimin ja tämä koski myös Islannin kansallista kirjastojärjestelmää Gegniriä. Maahanmuuttajien lisääntyessä kirjastot ovat toimineet yhteistyötä tehden, jotta voisivat vastata uudenlaisten asiakkaidensa toiveisiin paremmin. Maahanmuuttajia ajatellen kirjastojen on edellytetty tarjoavan materiaaleja monilla vierailu kielillä. Islannin kirjastot nykyisin

tarjoavat paljon erilaisia palveluita, kuten kirjallisuuskävelyitä, kirjallisuuspiirejä, taidenäyttelyitä, taidelainauksia sekä tietopalvelua turisteille. (Pétursdóttir & Júlíusdóttir 2009, 22.)

3.6 Yhteenveto kehityksestä

Kirjastojen kehitys on kaikissa Pohjoismaissa seurannut samoja linjoja. Yleiset kirjastolaitokset alkoivat kehittyä samoihin aikoihin ja inspiraatiota haettiin Pohjois-Amerikan yleisistä kirjastoista. 1900-luvun alkupuolella kirjastoja kehitettiin innokkaasti, mutta lähemmäs vuosisadan loppua tultaessa innostus hieman laantui johtuen osin valtion rahoituksen leikkauksista. Pohjoismaisten kirjastojen automatisointi alkoi 1980-luvulla ja 2000-luvulle tultaessa kirjastot siirtyivät internetin aikakaudelle.

Suomen ja muiden skandinaavisten kielten välillä on terminologinen ero, kun puhutaan yleisistä kirjastoista. Ruotsin, tanskan ja norjan kielet käyttävät termiä "folkbibliotek/folkebibliotek" kun, taas suomen kieli käyttää termiä "yleinen kirjasto", joka on samantapainen Pohjois-Amerikassa käytetyn termin "public library" kanssa. Nimen folkbibliotek, joka kääntyi suomeksi muotoon kansankirjasto, käyttö oli myös Suomessa yleistä aina 1950-luvulle saakka, ainakin virallisissa asiakirjoissa ja lainsäädännössä. Kirjastonhoitajat kuitenkin käyttivät mieluummin nimeä yleinen kirjasto, koska nimi kansankirjasto tuntui viittaavan enemmän alemmalle luokalle tarkoitettuun kirjastoon. Nimi yleinen kirjasto taas viittasi enemmän koko kansalle tarkoitettuun kirjastoon. (Mäkinen 2009, 112.)

Alla olevaan taulukkoon on koottu yhteenveto kirjastolaitosten kehittymishistoriasta sekä tärkeitä vuosilukuja maiden yleisten kirjastojen kannalta. Tiedot taulukkoon on kerätty kirjasta *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries: Historical Perspectives*. Taulukko on laadittu helpottamaan kirjastolaitosten kehittymishistorian vertailua.

TAULUKKO 1: Pohjoismaisten kirjastolaitosten kehittymishistorian yhteenveto

	Suomi	Ruotsi	Tanska	Norja	Islanti
Kirjastotoiminnan alkaminen	Ensimmäiset kansankirjastot 1802	Ensimmäiset kansankirjastot 1799	Julkiset kirjakokoelmat noin 1800	Noin 1830	Sivukirjastot (<i>quater libraries</i>) 1830
Ensimmäinen kirjastolaki	1928	1997	1920	1935	1955
Kirjastoviraston perustaminen (Library Bureau)	1921	...	1902	1902	1978
Terminologia	Yleinen kirjasto	Folkbibliotek	Folkebibliotek	Folkebibliotek	Almenningsbókasafn
Valtion tuet	1921	1905	1920	Parlamentin rahoitus 1876	...
Kirjastoseuran perustaminen	1910	1915	1919	1913	1960

3.7 2000-luvun kirjastokehityksiä

Pohjoismaisten kirjastojen siirtyessä 2000-luvulle ovat kirjastot panostaneet uusien palveluiden, uudenlaisten kirjastojen sekä verkkopalveluiden kehittämiseen. Vuosituhannen alkupuolella internetin noustessa enemmän ja enemmän kansan tietoisuuteen siirtyivät kirjastot myös nettiin, mikä vaikutti uudenlaisten internetissä sijaitsevien kirjastopalveluiden syntyyn. Tässä alaluvussa esitellään ja käydään läpi muutamia kirjastoalan projekteja tai kehityksiä, joita Pohjoismaissa on 2000-luvulla toteutettu.

3.7.1 Islanti: Gagnir

Gagnir on Islannin kansallinen kirjastojärjestelmä, jota suurin osa maan kirjastoista käyttää ja jonka toiminnasta vastaavat valtio ja kunnat. Gagniriä hoitaa Islannin kirjastojen konsortio ja se toimii kirjastojärjestelmänä osallistuvissa kirjastoissa. Sen lisäksi Gagnir toimii myös yhteisluettelona kirjastoille. (Pétursdóttir & Júlíusdóttir 2009, 22.)

Islanti on epätavallisessa tilanteessa, jossa maalla on yhteinen kirjastojärjestelmä luetteloinnille sekä kirjojen kierrolle. Tämä järjestelmä toimii lähes koko maassa ja kaikki johtavat kirjastot, kuten Islannin kansalliskirjasto, ovat päättäneet ottaa osaa järjestelmään. Kirjastot, jotka eivät ole osallistuneet, ovat olleet pieniä tai hyvin pieniä kirjastoja. Gegnir-projekti oli epätavallinen myös siltä osin, että siihen kuuluu kaikenlaiset kirjastot; niin yleiset kirjastot kuin tieteelliset kirjastotkin. Jäsenkirjastot käyttävät yleisesti samaa kirjastokorttia ja lainaajaoikeudet riippuvat siitä, onko vuosittaista kirjastomaksua maksettu sekä siitä, mihin kirjastoon se on maksettu. Kokeilun alla on ollutkin järjestelmä, jossa kirjastomaksun maksamalla koko Islannin kirjastot ovat asiakkaiden käytössä. (Sigurjónsson 2006, 15–16.)

Yhdestä yhteisestä kirjastojärjestelmästä on ollut hyötyä. Luettelointi on tehokkaampaa, kun luetteloiden täytyy lisätä tiedot ainoastaan kerran järjestelmään kaikkien 200 kirjaston käytettäväksi. Luettelointiprosessi on kuitenkin tarkkaan kontrolloitua, jotta datan laatu pysyy korkeana. Myös asiakastietojen ylläpitäminen on helpompaa, kun asuinpaikkojen tiedot haetaan Kansallisrekisteristä tietyin väliajoin, joten kirjastonhoitajien ei tarvitse huolehtia asiakastietojen ylläpitämisestä. (Sigurjónsson 2006, 15–16.)

3.7.2 Tanska: DanBib ja Bibliotek.dk

Tanskan kirjastojen yhteisluettelo on rakennettu kahden bibliografisen tietokannan ympärille. DanBibin, joka on tarkoitettu kirjastoammattilaille sekä Bibliotek.dk:n, joka on tarkoitettu kirjaston käyttäjille. Kumpaakin tietokantaa päivitetään jatkuvasti. (Petersen & Lose 2006, 119.)

DanBib on Tanskan jaettu yhteisluettelo, joka kattaa sekä yleiset kirjastot että tieteelliset kirjastot. Se on bibliografinen päällysrakennejärjestelmä (*bibliographic superstructure system*) yhteiselle tanskalaiselle kirjastojärjestelmälle sekä ammattityökalu kirjastojen henkilökunnalle. DanBib korvasi aluksi tieteellisten kirjastojen yhteistietokannan ja myöhemmin myös yleiset kirjastot liitettiin siihen mukaan. Ensimmäinen kokeiluverkkoversio avattiin vuonna 1997 ja vuonna 2002 täysin toimiva versio otettiin käyttöön osoitteessa www.netpunkt.dk. DanBibin pohjan tietomalli perustuu periaatteelle ”yksi nimeke, yksi tietue”. Periaatteessa tämä tarkoittaa, että jokaiselle materiaali versiolle on vain yksi osuma järjestelmässä. (Andresen 2006, 17–18.)

Lokakuusta 2000 lähtien Tanskan kirjastoasiakkailta on ollut mahdollisuus etsiä, varata ja tilata kirjoja, cd-levyjä ja muita materiaaleja milloin haluavat ja mistä kirjastosta tahansa Bibliotek.dk:n kautta. Bibliotek.dk on DanBibin päälle rakennettu palvelu. DanBib on kirjastoammattilaisten tarkoitukseen luotu työkalu kun taas Bibliotek.dk on näyttöluettelo, joka on tarkoitettu asiakkaiden käyttöön. Periaatteessa molempia järjestelmiä pyörittää sama tietokoneohjelmisto. Bibliotek.dk on ilmainen valtion rahoittama palvelu, joka on kaikkien tanskalaisten käytettävissä ja se pitää sisällään saatavilla olevat materiaalit Tanskan yleisistä kirjastoista ja tieteellisistä kirjastoista, jotka käsittävät yli kymmenen miljoonaa bibliografista tietuetta. Halutessaan asiakkaat voivat tilata aineistoa mistä kirjastosta tahansa ja hakea varatun aineiston omasta lähikirjastostaan. Perustana palvelulle on ollut kirjastojen yhteinen kansallinen aineistoluettelo, joka on käytettävissä ympäri vuorokauden. Bibliotek.dk:n muihin palveluihin kuuluvat muun muassa kysy kirjastonhoitajalta ja tieteellisten artikkeleiden haku. (Stenquist 2004, 67–69; Andresen 2006, 18; DBC 2012, hakupäivä 3.9.2013.)

3.7.3 Suomi: Kirjastot.fi

Kirjastot.fi on vuonna 1995 perustettu kirjastohakemisto ja tiedonhaunportaali Suomen yleisille kirjastoille. Vuosien mittaan siitä on kasvanut laaja kansallinen internetportaali, joka koostuu monista eri palveluista. Kirjastot.fi on kattava kirjasto- ja tiedonhaunpalvelu, joka on avoinna kaikille. Kirjastonkäyttäjille suunnattujen palveluiden lisäksi Kirjastot.fi sisältää palveluita myös kirjastoammattilaisille. Palvelun tarkoituksena on tukea kirjastoinstituutioiden toimintaa, lisätä kirjastopalveluiden tietoisuutta ja tavoitettavuutta, tukea kansallista tiedonhallintoa sekä edistää kotimaisen kirjastoverkoston toimivuutta. Tavallaan Kirjastot.fi toteuttaa kirjaston perinteisiä työtehtäviä, kuten kansan sivistämistä, Internetin maailmassa. Kirjastot.fi:n keskeisimmät kehityksen päämäärät ja menestyksen vaikuttimet ovat perustuneet vaatimuksiin ja joustavuuteen sekä yhteistyöhön kirjastoyhteisön kanssa. Sivuston ylläpidosta huolehditaan vapaaehtoisvoimin. (Sarmela 2010, 30–32.)

Kirjastot.fi nykyisiin palveluihin kuuluvat muun muassa Kysy kirjastonhoitajalta palvelu, kirjastojen yhteystiedot, linkkejä musiikkikirjastojen verkkopalveluihin, linkkejä kirjallisuuden verkkopalveluihin sekä Frank-monihaku. Kirjastot.fi:n kaikkein käytetyin palvelu on Frank-monihaku, jolla voi-

daan hakea aineistoa jokaisesta Suomen kirjaston tietokannasta. Frank on avoimen lähdekoodin sovellus, jonka Kirjastot.fi on luonut. Kirjastoammattilaisille tarkoitettuihin palveluihin kuuluu muun muassa alan uutisia ja tiedotteita, keskustelufoorumi, blogeja, tilastoja sekä KirjastoWiki. (Sarmela 2010, 30–32.)

3.7.4 Ruotsi: Garaget

Garaget on 100 vuotta vanha entinen teollisuusvarasto Ruotsin Malmössä, joka on kunnostettu alueen asukkaiden käyttöön. Inspiraation lähteen toimi Lontoon Idea Store ja suunnitteluvaiheessa ryhmä tulevia asiakkaita osallistui Garagetin suunnitteluun. Idea Store on Lontoon Tower Hamletin kaupunginosasta lähtöisin oleva idea kirjastosta, joka perinteisen kirjaston lisäksi tarjoaa erilaisia aikuisopiskelukursseja, kahviloita, tapaamispaikkoja sekä vapaa-ajanviettopaikkoja. Garaget avattiin helmikuussa 2009 kolmen kaupunginosan sekä kaupungin kulttuuri- ja palveluosaston yhteistyön myötä. Sen päämääräksi silloin päätettiin seuraavat asiat: Garaget tarjoaa kirjastopalveluita, toimii aktiivisessa roolissa Malmön kaupungin projektien muokkaamisessa ja arvioinnissa, tukee luovuutta sekä toimii paikkana, jossa keskustelutaitoja voidaan kehittää ja harjoittaa. Garaget sijaitsee Malmön keskustan laitamilla, lähellä näkymätöntä viivaa, joka jakaa keskustan ja lähiöalueen. (Ingefjord 2010, 62–65; Tower Hamlets Borough Council 2013, haku-päivä 7.10.2013.)

Garagetin kirjasto on varustettu liikuteltavilla hyllyillä, jotta tilaa saataisiin tarvittaessa nopeasti ja helposti. Kirjaston rooli alun perin oli hieman epäselvä, siitä olisi voinut tulla kirjaston kirjasto tai perinteinen kirjasto, mutta lopulta päädyttiin perustamaan pieni perinteinen kirjasto. Garagetin kirjasto sisältää noin 3500 nidettä ja tavoitteena ei ole hankkia kokoelmaan kaikkea jokaisesta aiheesta. Pikemminkin tarkoituksena on vastata asiakkaiden vaatimuksiin ja tarpeisiin. Kirjaston kokoelma onkin muokkautunut asiakkaiden toiveiden mukaan. Yksittäisten teosten kysyntä on ollut harvinaista ja sen sijaan asiakkaat ovat halunneet aineistoja erilaisista aiheista ja kategori-oista. Vaikka kirjaston kokoelma on suhteellisen rajoitettu, pystyy kirjasto silti tarjoamaan asiakkailleen aineistoja, joita ei kirjaston omissa kokoelmissa ole, kaupungin sisäisen lainaverkoston avulla. (Ingefjord 2010, 62–65.)

3.7.5 Suomi: Monitoimikirjastoauto

Suomen kirjastolainsäädännön tarkoituksena on tarjota väestölle samanvertaiset mahdollisuudet sivistykseen, taiteen ja kirjallisuuden harrastamiseen, jatkuvalla kehitymisellä sekä elinikäiselle oppimiselle. Jokaisessa kylässä ei ole omaa kirjastoa ja tässä tapauksessa kirjastoautot astuvat kuvaan. Erityisesti harvaan asutussa Pohjois-Suomessa kirjastoautotoiminta on ollut tärkeää. Monissa tapauksissa kunnat ovat yhdessä hankkineet kirjastoautoja, jotka liikennöivät usean kunnan alueella. Monet kirjastoautopysäkeistä ovat päiväkotien ja koulujen pihoilla, mikä tarkoittaa sitä, että usein kaikki koululuokat käyvät kirjastoautossa. Kirjastoautojen yksi tehtävä onkin tukea kouluopetusta kuljettamalla lisämateriaaleja sekä välittämällä aineistoja eritasoisille lukijoille. (Konttinen 2006, 65–67.)

Kirjastostrategia 2010 mukaan kansalaisten informaation hankinta edellyttää hybridikirjastoja. Tavallisten aineistojen lisäksi kirjastojen tulee tarjota elektronisia materiaaleja ja palveluita. Kirjastoautoissa tämä on näkynyt asiakkaille tarkoitettujen internet-terminaalien lisääntymisenä, jotta asiakkaat voivat autossa asioidessaan hoitaa laskujen maksua sekä muita internetyhteyttä vaativia asioita. Uusimmat kirjastoautot tarjoavat muun muassa langattomia verkkoyhteyksiä, mahdollisuuden kuunnella musiikkia sekä hissien pyörätuoleille. Kemijärvellä kiertävä kirjastoauto Kulkuri on kirjastoauto, joka toimii myös yhteispalveluautona. Työvoimatoimisto, KELA, paikallinen pankki sekä tele-operaattori tarjoavat palveluitaan Kulkurissa yhteistyössä kaupungin virastojen kanssa. (Konttinen 2006, 65–67.)

4 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimusmenetelmänä tässä opinnäytetyössä käytetään vertailevan tutkimuksen keinoja. Vertailevassa tutkimuksessa tarkastellaan tilastojen sijasta suurempia tilanteita tai tapahtumia, jotka tässä tapauksessa ovat Pohjoismaiden kirjastolaitokset. Vertaileva tutkimus on yksi sosiaaliteollisten tutkimuksen lajeista.

Tutkimuksen perusteena on vertailun toteutus ja tarkoituksena on pyrkiä löytämään eroja ja yhtäläisyyksiä havaintoyksiköiden väliltä. Vertailua suunniteltaessa tulisi miettiä miksi vertailua toteutetaan, mitä halutaan saada selville ja minkälaisen vertailukohteiden valinta auttaa saamaan haluttuja tuloksia. (Tutkimusasetelma-taso 2 2013, hakupäivä 19.11.2013.) Vertailevan tutkimuksen toteutus voi perustua niin määrällisten kuin laadullisten aineistojen ja analyysimenetelmien käyttöön (Jyväskylän yliopisto 2013, hakupäivä 19.11.2013). Vertaileva tutkimus voidaan jakaa teoriaa testaaviin, teoriaa kehittäviin ja kuvaileviin tutkimuksiin. Tässä opinnäytetyössä keskitytään käyttämään kuvailevaa tutkimusta. Kuvailevassa tutkimuksessa vertailua toteutetaan valikoidujen tapausten sekä syysuhteiden kautta. Ongelmia kuvailevassa tutkimuksessa kuitenkin ovat monien havaintoyksiköiden hallinta sekä niiden vertailtavuus. (Tutkimusasetelma-taso 2 2013, hakupäivä 19.11.2013.)

Tutkimustehtävänä on saada vertailevaa tietoa Pohjoismaisten yleisten kirjastolaitosten tilanteesta. Vertailukohteiksi on valittu kirjastoalan hallinto, kirjastolait, lainaus, kirjastomenot sekä internetin tarjoaminen ja käyttö yleisissä kirjastoissa. Nämä vertailukohteet ovat sekä poliittiselta kannalta valittuja kohteita että kirjastojen käytön kannalta valittuja kohteita. Hallinto ja kirjastolait vertailukohteina auttavat selventämään, millä tavoin kirjastolaitosten politiikka on muotoutunut ja kuinka sitä toteutetaan kussakin maassa. Muut vertailukohteet taas tuovat tietoa kirjastojen käytöstä sekä valtioiden panostuksesta yleisiin kirjastoihinsa. Vertailukohteiden erilaisuus ja teemattomuus auttaa luomaan laajempaa kuvaa tilanteesta, mutta ei tuo mahdollisuutta tarkastella tilannetta kovinkaan yksityiskohtaisesti. Vertailukohteiden valintaan on myös vaikuttanut tarvittavan aineiston saatavuus. Vertailu on toteutettu ensin esittelemällä kunkin maan tilanne eri vertailukohteiden kannalta yleiskuvan luomiseksi ja lopuksi erillisessä osiossa tarkasteltu lähemmin mitä yhteistä ja mitä eroja maiden tilanteista löytyy.

5 POHJOISMAISTEN KIRJASTOLAITOSTEN VERTAILUA

Vaikka Pohjoismaat ovat toistensa kanssa hyvin samankaltaisia, myös eroavaisuuksia löytyy etenkin kirjastojen osalta. Kirjastolaitoksia tarkasteltaessa ja vertailtaessa voidaan huomata jossain tapauksessa suuriakin eroja. Päällisin puolin Pohjoismaissa on noudatettu hyvin samankaltaisia kirjastopolitiikoita, mutta eroja toki löytyy jokaisesta osa-alueesta. Tässä luvussa esitellään ja vertaillaan maiden välisiä tilanteita kirjastolaitosten kannalta.

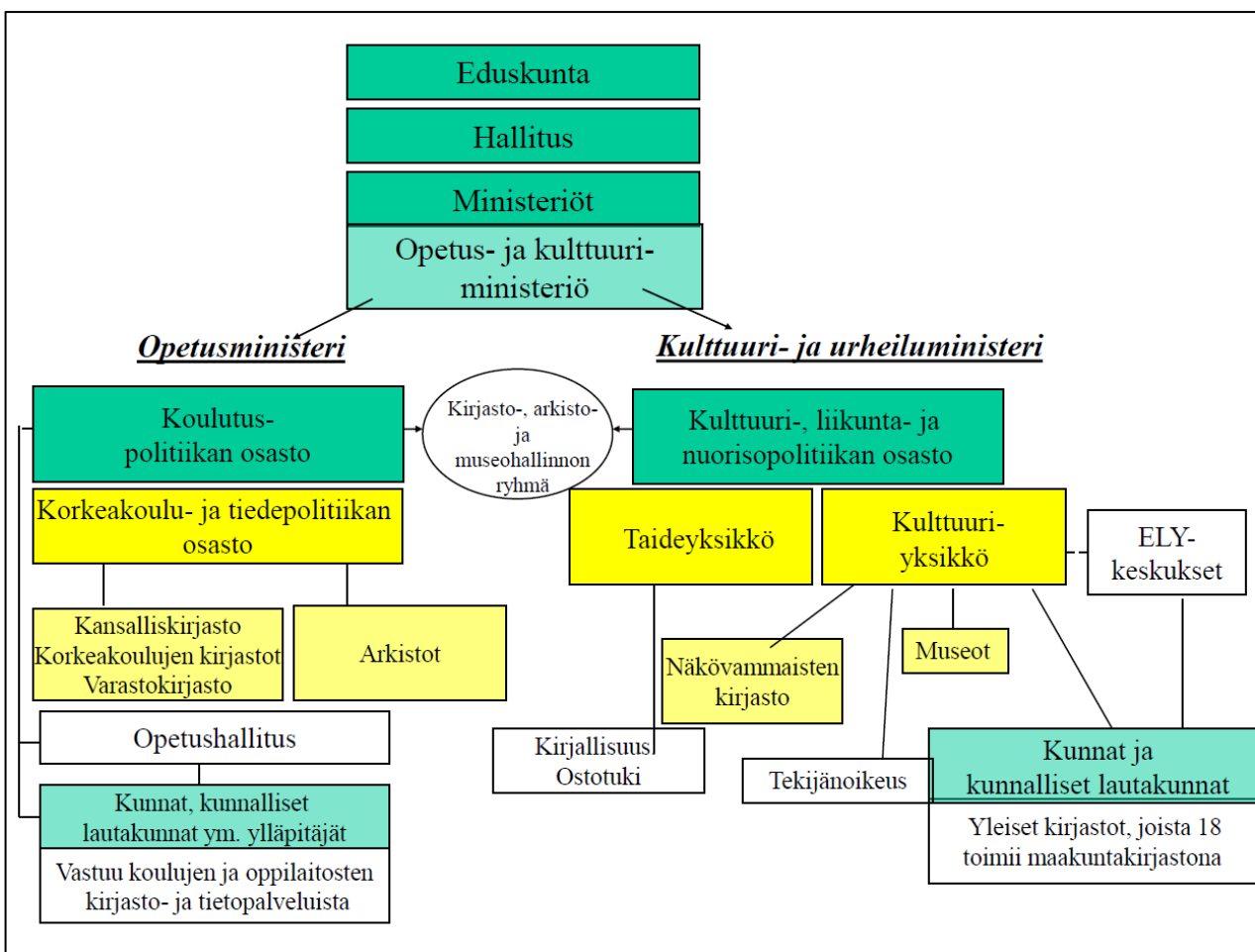
5.1 Hallinto

Pohjoismaisten kirjastojen ylin hallinto on pääsääntöisesti maiden Kulttuuriministeriöiden vastuulla. Suomessa kirjastoalan ylimpänä hallintoelimenä toimii Opetus- ja kulttuuriministeriö. Ruotsissa ja Tanskassa taas kirjastoalan hallinnosta vastaa kulttuuriministeriön alaisuudessa toimivat toimikunnat tai virastot. Ruotsin taidetoimikunta, Kulturrådet, vastaa kirjastoalan rahoituksesta ja hallinnosta Ruotsissa. Tanskassa samaa asiaa hoitaa, Kulturstyrelsen, Tanskan kulttuurivirasto. Norjassa kirjastoalan hallinto oli ennen Norjan arkisto-, kirjasto- ja museoviraston valvonnassa (*Norwegian Archive, Library and Museum Authority*), mutta se poistettiin käytöstä ja nykyisin kirjastoasioista Norjassa vastaa Norjan kansalliskirjasto. Islannin kirjastoalan hallinnosta ei löytynyt tietoa.

Suomi: Opetus- ja kulttuuriministeriö

Opetus- ja kulttuuriministeriö on yksi Suomen valtioneuvostoon kuuluvista ministeriöistä, jonka vastuualueisiin kuuluu muun muassa tiede, koulutus, taide, nuoriso, kulttuuri, liikunta sekä arkisto-, museo- ja yleinen kirjastotoimi. Ministeriön tehtäviin kuuluu lakien, asetusten ja päätösten alustaminen eduskuntaa varten sekä rahoitusten jakaminen valtion laitoksille sekä valtionavustusten jakaminen yhteisöille, kunnille ja kuntayhtymille. Ministeriön arvoina ovat sivistys, hyvinvointi, demokratia sekä luovuus, joita ministeriö pyrkii kehittämään ja edistämään politiikallaan. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013a, hakupäivä 17.9.2013.)

Suomessa kirjastoalan hallinnosta huolehtii Opetus- ja kulttuuriministeriö, joka laatii kansalliset kirjastopoliittiset linjaukset sekä pohjustaa eduskuntaa varten budjettiarvion ja kirjastoalaa koskevan lainsäädännön. Ministeriön sisällä kirjastoasioista huolehtii kirjasto-, arkisto- ja museohallintoryhmä. Suomen kunnilla on velvollisuus huolehtia kirjastopalveluiden järjestämisestä. Aluehallintoviranomaisina toimivat kuudella eri toimialueella elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, jotka seuraavat, edistävät ja arvioivat alueiden tarjoamia kirjasto- ja tietopalveluja. Yleiset kirjastot ovat kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston vastuulla, kun taas kansalliskirjasto ja tieteelliset kirjastot ovat koulutus- ja tiedepolitiikan osaston vastuulla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013b, hakupäivä 17.9.2013; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013c, hakupäivä 17.9.2013.)

KUVIO 1: Opetus- ja kulttuuriministeriön kaavio kirjastohallinnosta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013e, hakupäivä 5.11.2013)

Ruotsi: Kulturrådet

Kulturrådet, Ruotsin taidetoimikunta, on valtion viranomainen, jonka pääasiallisena tehtävänä on toteuttaa parlamentin määräämää kansallista kulttuuripolitiikkaa. Taidetoimikunta tukee, kehittää ja laittaa alulle yhteistyötä valtion, kuntien ja edustajien välille Ruotsin kulttuurielämän tukemiseksi. Tavoitteena on turvata ja kehittää Ruotsin kansallisen kulttuuripolitiikan ja kulttuurisen monimuotoisuuden edistäminen. Taidetoimikunta on vastuussa muun muassa rahoituksen jaosta esittävän taiteen, musiikin, kirjallisuuden, kuvataiteen, museoiden, näyttelyiden ja yleisten kirjastojen kesken. Sen vastuualueisiin kuuluu myös perustietojen tarjoaminen Ruotsin hallitukselle, jotta hallituksella on tarvittavat tiedot kulttuuripolitiikkaan liittyviä päätöksiä tehdessä. Taidetoimikunta toimii kulttuuriministeriön alaisuudessa ja sen budjetti ja vastuualue määritellään vuosittain Ruotsin hallituksen toimesta. (Regeringskanliet 2013a, hakupäivä 18.9.2013; Swedish art council 2013, hakupäivä 18.9.2013.)

Ruotsin taidetoimikunta jakaa tukia kirjallisuudelle, kulttuurilehdille, lukemisen edistämisen hankkeille sekä kirjastoille. Yksi sen tarkoituksista on edistää monipuolista, korkealaatuista ja laajempaa kirjallisuuden ja kulttuurilehtien julkaisemista sekä tukea tällaisen kirjallisuuden leviämistä ja lukemista. Vuodesta 2008 lähtien Taidetoimikunta on ollut myös vastuussa ruotsalaisen kirjallisuuden kääntämisestä ja levittämisestä ulkomaille. (Regeringskanliet 2013a, hakupäivä 18.9.2013.) Ruotsin kansalliskirjasto toimii myös kirjastojen hallintoelimenä koordinoiden palveluita ja ohjelmia kaikille julkisesti rahoitetuille kirjastoille. Kansalliskirjaston tehtävänä on myös hallinnoida ja kehittää Librisiä, kansalliskirjaston luettelointijärjestelmää. Ruotsin taidetoimikunta ja kansalliskirjasto yhdessä vastaavat yleisten kirjastojen valvonnasta. (Sandart 31.10.2013, sähköpostiviesti.)

Tanska: Kulturstyrelsen

Tanskan kulttuurivirasto on virasto, joka toimii Tanskan kulttuuriministeriön alaisuudessa. Virasto toteuttaa Tanskan valtion kulttuuripolitiikkaa visuaalisten ja esittävien taiteiden, musiikin, kirjallisuuden, museoiden ja kirjastojen puitteissa. Virasto työskentelee kansainvälisesti kaikilla toimialoillaan ja tanskalaisen taiteen ja kulttuurielämän kansainvälistäminen on sen tärkein tavoite. Viraston visiona on tehdä näkyväksi taiteen ja kulttuurin kantavan voiman merkitys yksittäisten

henkilöiden liikuttamiseen, demokratian tukemiseen ja arvojen luomiseen. (Kulturstyrelsen 2013a, hakupäivä 18.9.2013.)

Virasto huolehtii kirjastoalalla monista eri tehtävistä mukaan lukien kaukopalvelun kuljetusjärjestelmästä, Bibliotek.dk:n ylläpidosta sekä kirjastopalveluiden lakien hallinnoimisesta. Virasto hoitaa myös kehittämistehtäviä vuorovaikutuksessa kuntien kirjastojen kanssa sekä hallinnoi useita kirjastoalan kehityshankkeita. Yksi viraston päämääristä on yleisten kirjastojen kulttuurin ja informaatioviestinnän kehittäminen yleisellä tasolla sekä suhteessa erikoisryhmien kulttuurin ja tiedon tarpeisiin. Näitä tehtäviä hoidetaan konsultoinnin, jatkuvan evaluoinnin ja analyysien kautta sekä tarjoamalla inspiraatiota kokeiluihin ja kehittämisideoihin. (Kulturstyrelsen 2013b, hakupäivä 18.9.2013; Kulturstyrelsen 2013c, hakupäivä 18.9.2013.)

Yleiset kirjastot ovat Tanskan eniten käytettyjä kulttuuri-instituutioita. Lähes kaikki tanskalaiset käyttävät yleisiä kirjastoja ja kirjastoja löytyykin joka puolelta maata. Yleisten kirjastojen päämääränä on tukea tietämystä ja tarjota kaikille kansalaisille puitteet informaatioon, koulutukseen ja kulttuuritoimintaan. Yleiset kirjastot kuuluvat paikallisten viranomaisten vastuualueeseen ja Kulttuurivirasto huolehtii kehityksestä ja koordinoinnista kirjastolaissa määriteltyjen sitoumuksien mukaan. Kirjastolaki määrää, että jokaisessa Tanskan kunnassa on oltava kirjasto, josta löytyy erilliset osastot aikuisten kirjallisuudelle sekä lasten kirjallisuudelle, joka on ilmainen ja avoin kaikille kansalaisille sekä tarjoaa kaikenlaista aineistoa ja ilmaisen pääsyn internetiin. Tämä turvaa sen, että koko maassa on tarjolla yhtenäisen ja korkeatasoiset kirjastopalvelut. (Kulturministeriet 2013, hakupäivä 18.9.2013.)

Norja: Norjan kansalliskirjasto

Norjan kirjastoalan kehitys ja hallinto olivat ennen vuonna 2003 perustetun Norjan arkisto-, kirjasto- ja museoviraston (*Norwegian Archive, Library and Museum Authority*) vastuulla. Viraston päätehtävänä oli edistää yhteistyötä ja tehokkuutta arkisto-, kirjasto- ja museoalalla. Norjan taidetöimikunnan tapaan virasto sai rahoitusta omaa toimintaa sekä projekteja varten. Virasto kuitenkin vähitellen lakkautettiin vuoteen 2011 mennessä ja vastuu kirjastoista siirtyi Norjan kansalliskirjastolle. (Mangset & Kleppe 2011, 6-7.)

Norjan kansalliskirjasto tarjoaa yhden tärkeimmistä tiedonlähteistä Norjasta, norjalaisista ja norjalaisesta yhteiskunnasta niin Norjassa kuin ulkomailla. Kansalliskirjaston toimintoja on kehitetty yhteistyössä monien instituutioiden kanssa samaan aikaan, kun asiakkaille tarkoitettuja uusia palveluita on kehitetty eteenpäin. Kansalliskirjaston tehtäviin kuuluu muun muassa kaikenlaisten aineistojen arkistointi. Suurin osa kokoelmasta on myös saatavana digitaalisessa muodossa ja on tarkasteltavissa internetissä. Kansalliskirjaston tehtäviin kuuluu myös kielipankin ylläpito. (National library of Norway 2013a, hakupäivä 18.9.2013; National library of Norway 2013b, hakupäivä 18.9.2013.)

Heinäkuusta 2010 alkaen kansalliskirjasto on ollut vastuussa yleisiin kirjastoihin liittyvistä työtehtävistä ja varoista, jotka ennen kuuluivat Norjan arkisto-, kirjasto- ja museovirastolle. Näin ollen Norjan valtion vastuu kirjastojen kehittämisestä on koottu yhden instituution vastuulle. Muutos tehtiin, koska oli tarpeellista selkeyttää hallitustason rooleja ja vastuuta sekä varmistaa kehityksen täytäntöönpano kirjastosektorilla. Kokemuksen ja sisäisten kehitysten perusteella Norjan kansalliskirjasto on vastuussa norjalaisten kirjastojen kehittämisestä ja vahvistamisesta. Hallituksen kehittämisorganisaationa kansalliskirjaston tehtävänä on myös muotoilla ja toteuttaa kansallista kirjastopolitiikkaa yksittäisten kirjastojen hyväksi sekä kaikkia kirjastoja koskettavalla tasolla. Kansalliskirjastolle on myönnetty projektirahoitusta kirjastojen kehittämistä varten. (National library of Norway 2013a, hakupäivä 18.9.2013.)

Vertailu

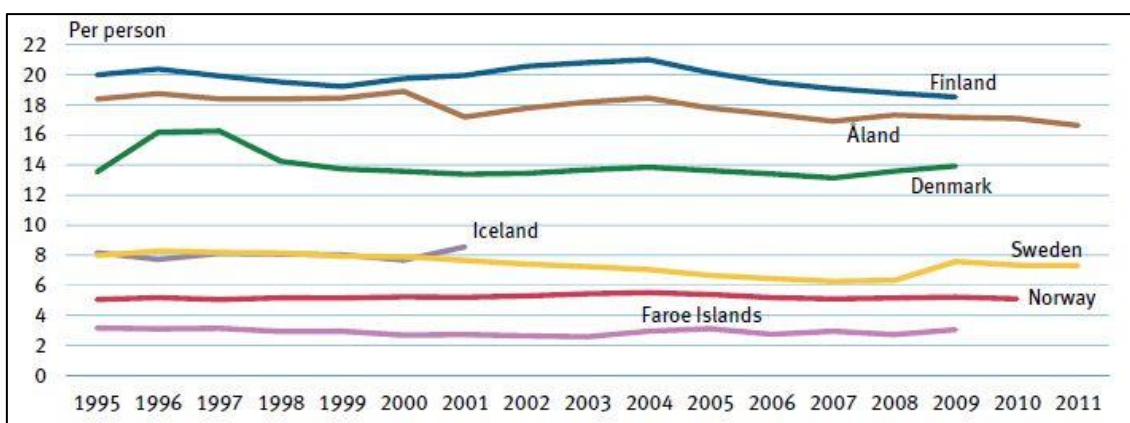
Kaikissa Pohjoismaissa kirjastoalan ylin hallinto on maiden kulttuuriministeriöiden alaisuudessa. Kulttuuriministeriöllä on ylin päätösvalta, mutta yleisten kirjastojen toiminnan valvominen ja kehittäminen on yleisesti ministeriön alaisuudessa olevien virastojen vastuulla. Norjalla on tässä tapauksessa hieman erilainen tilanne, kun yleisistä kirjastoista huolehtii Norjan kansalliskirjasto. Näiden kulttuuriministeriöiden alaisuudessa olevien virastojen sekä kansalliskirjaston alla ovat kunnat, joilla kirjastolakien mukaan on velvollisuus tarjota kirjastopalveluita asukkailleen. Suomessa ei Tanskan ja Ruotsin tapaan ole siirretty vastuuta yleisten kirjastojen valvonnasta erilliselle virastolle, vaan maan ELY-keskukset hoitavat valvontaa yhdessä kulttuuriministeriön kanssa. Ministeriön sisällä on myös erillinen työryhmä, jonka erityistehtävänä on kirjastoalan asioista vastaaminen. Norjan yleisten kirjastojen hallinnosta vastasi ennen kulttuuriministeriön alaisuudessa ollut virasto, mutta valtio koki paremmaksi antaa viraston tehtävät kansalliskirjaston hoidettavaksi.

Muuten maiden yleisten kirjastojen hallinto on hyvin toistensa kaltaista, eikä suuria eroja löydy. Islannin kirjastoalan hallinnosta ei löytynyt tietoa, vaikka Islannin kirjastolaissa mainitaan kirjastoalan ylimmäksi hallinnoksi kulttuuriministeriö.

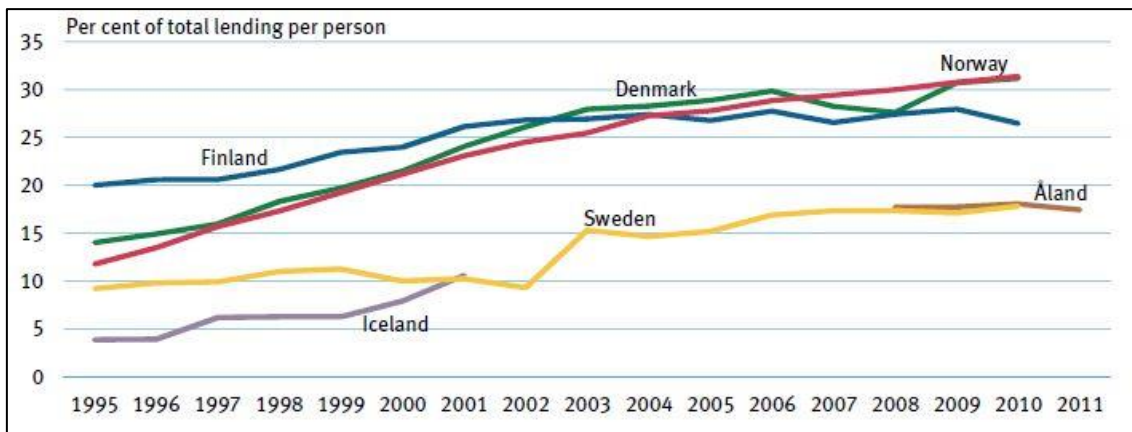
Yleisten kirjastojen hallinto on tärkeää, koska muuten maiden kirjastopolitiikkaa ei voitaisi toteuttaa tehokkaasti ja systemaattisesti sekä turvata kansalaisten tasa-arvoista pääsyä tiedonlähteille. Ilman hallintoa ja valvontaa yleisten kirjastojen asema Pohjoismaissa olisi hyvin epävakaa, eivätkä ne olisi sillä tasolla, millä ne nyt ovat. Yleisten kirjastojen kannalta hallinto on sen tärkein elin, joka pitää kaiken järjestyksessä sekä turvaa kirjastojen rahoituksen ja kehittämismahdollisuudet.

5.2 Lainaus

Viimeisen kymmenen vuoden aikana kirjojen määrä ja lainaus on laskenut kaikissa Pohjoismaissa yleisissä kirjastoissa. Yllättävää on kuitenkin, että tästä huolimatta muunlaisten aineistojen kuin kirjojen määrä on taas lisääntynyt. Vuodesta 2000 lähtien muunlaisten aineistojen määrä on lisääntynyt noin 30–85% riippuen maasta. Samaan aikaan kirjojen lainaus on laskenut noin 10–20%. Suomalaiset ovat kaikkein innokkaimpia lainaajia ja lainausten määrä henkilöä kohden vuonna 2010 oli 18.9 kirjaa tai muuta aineistoa. (Haagensen 2012, 96.)

KUVIO2: Yleisten kirjastojen lainausten yhteismäärät vuosien 1995–2011 välillä (Haagensen 2012, 96.)

KUVIO3: Muiden aineistojen kuin kirjojen lainausten määrä yleisistä kirjastoista vuosien 1995–2011 välillä (Haagensen 2012, 96.)

Kuviossa 2 on esitetty yleisten kirjastojen lainausten yhteismäärät maittain vuosien 1995–2011 välillä. Kuviota 2 tarkasteltaessa voidaan huomata paikoitellen suuria eroja lainausten määrissä. Suomessa lainausten määrä on pysynyt vuosikausia hyvin korkeana. 2000-luvulle tultaessa määrä on kuitenkin vuosittain hieman laskenut. Kuviosta 2 voidaan havaita, ettei minkään maan kohdalla ole tapahtunut huomattavia nousuja tai pudotuksia 2000-luvulle tultaessa. Pientä laskua lainauksessa voidaan kuitenkin huomata siirryttäessä lähemmäs vuosikymmenen loppupuolta ainakin Suomen ja Ruotsin osalta. Islannissa ei ole toteutettu kirjastotilastoja sitten vuoden 2001, joten Islannin lainaustilastojen kohdalta on vaikea sanoa kuinka se on kehittynyt 2000-luvun aikana. Jos oletettaisiin että kehitys on pysynyt suurin piirtein samanlaisena kuin Ruotsissa niin 2000-luvun lainaustilastot Islannissa olisivat vuosittain noin 8-9 kirjaa tai muuta aineistoa henkilöä kohden. Norjassa lainausten määrä on pysynyt aina 1990-luvulta lähtien suhteellisen samana. Tilaston ääripäinä ovat Suomi ja Norja, joissa vuonna 2009 ero lainausten määrien välillä oli noin 13 kirjaa tai muuta aineistoa.

Kuviossa 3 on esitetty muiden aineistojen kuin kirjojen lainausten määrä yleisistä kirjastoista vuosien 1995–2011 välillä. Kuviosta 3 voidaan huomata, että lainausten määrä on kasvanut räjähdysmäisesti 1990-luvulta lähtien, kun kirjastoissa aloitettiin muunlaisen aineiston systemaattinen hankkiminen. Erityisesti Norjassa, Tanskassa ja Suomessa kasvu on ollut huomattavaa. Norjassa kasvu on ollut tasaista kun taas Suomessa ja Tanskassa kasvu on ollut vaihteista. Ruotsissa muunlaisten aineistojen lainauksen lisääntyminen on ollut vähäisempää. Islannin tilanne jää taas hämärän peittoon tilastojen puuttumisen vuoksi. 2000-luvun alussa Islannissa lainausten määrä

on kuitenkin ollut kasvussa, ja jos kasvu on jatkunut samanlaisena, voitaisiin olettaa, että lainausten määrä voisi olla noin 13–20 kappaleen välillä henkilöä kohden vuosittain. Kuvioon 2 verrattessa voidaan huomata, että Norjassa, jossa yhteismääräiset lainaukset ovat pienet, muunlaisen aineiston lainaus on paljon korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa. Tältä pohjalta voitaisiin olettaa, että Norjassa kirjojen lainaus on paljon vähäisempää kuin muissa maissa, mikä laskee lainausten yhteismäärää.

5.3 Kirjastolaki

Kaikkien Pohjoismaisten kirjastolaitosten olemassa olosta sekä palveluiden tarjoamisesta määritellään maiden kirjastolaeissa. Kirjastolakeja on laadittu aina yleisten kirjastojen yleistymisestä asti noin 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Lakien pääpiirteitä ovat muun muassa kirjastojen maksuttomuus sekä kuntien pakollisuus tarjota kirjastopalveluita asukkailleen.

Suomen kirjastolaki

Suomen viimeisin kirjastolaki on laadittu vuonna 1998. Laissa säädetään yleisten kirjastopalveluiden tarkoituksesta ja tavoitteista. Yleisten kirjastojen tarkoituksena on tarjota kansalaisille tasavertainen pääsy kirjallisuuteen, elinikäiseen oppimiseen, kansainvälistymiseen sekä jatkuvaan taitojen kehittämiseen. Tavoitteiksi laissa mainitaan myös verkkopalvelujen kehittäminen. Kunnilla on pakko tarjota kirjastopalveluita kunnassaan, mutta palvelun voi järjestää yhdessä naapurikuntien kanssa joko osittain tai kokonaan. Kirjastosta tulee löytyä asiantunteva henkilöstö sekä vaihtuva kirjastoaineisto. Kaksikielisissä kunnissa tulee ottaa palveluita tarjotessa molemmat kielet huomioon. Laissa myös määritellään yleisten kirjastojen käyttö ja aineistojen lainaus maksuttomaksi. Kirjastot voivat periä pieniä maksuja palveluistaan, kuten tulosteista tai kopioista, mutta pääasiallisesti kirjaston palvelut ovat maksuttomia. (Kirjastolaki 4.12.1998/904.)

Laissa määrätään kuntia myös arvioimaan tarjoamiaan kirjastopalveluita tietyin väliajoin. Tarkoituksena on tarkkailla palveluiden laatua ja toteutumista. Kirjastojen ylimpänä hallintoelimenä toimii opetusministeriö (nyk. opetus- ja kulttuuriministeriö). Erityisen tärkeää Suomen kirjastolaissa on se, että siinä määritellään kirjastohenkilökunnan koulutuksen taso. Kirjastoissa tulee olla am-

mattitaitoista henkilökuntaa. Kirjastojen ja muiden palveluiden hoitamiseen kunnat saavat valtionosuutta. Koska kirjastolaissa määrätään kirjastopalvelut pakollisiksi, on kuntien käytettävä osa saamistaan valtionosuuksista kirjastopalveluiden ylläpitoon. (Kirjastolaki 4.12.1998/904.) Kesällä 2013 astui voimaan uusi kirjastoasetus, joka täydentää kirjastolakia ja määrittelee tarkemmin yleisten kirjastojen, maakuntakirjastojen ELY-keskusten tehtävät sekä henkilöstön koulutusraakenteen ja kelpoisuusvaatimukset. (Valtioneuvoston asetus kirjastoista 406/2013.)

Ruotsin kirjastolaki

Ruotsin kirjastolaki astui voimaan vuonna 1997. Kirjastolaki oli Ruotsin ensimmäinen ja sitä ennen oli vain kirjastoasetuksia (Torstensson 2009, 90). Kirjastolaissa yleisten kirjastojen tarkoitusta määritellään näin: Lukemisen ja kirjallisuuden edistämisen, tiedon ja koulutuksen tukeminen ja kulttuuritoiminnan ylläpitämisen puitteissa jokaisella kansalaisella tulisi olla pääsy yleiseen kirjastoon. Laissa määritellään myös yleiset kirjastot pakollisiksi laitoksiksi. Kuntien tulee tarjota kirjastopalveluita asukkailleen ja kirjaston käyttö ja lainaus tulee olla kansalaisille ilmaista. (IFLA 2000a, hakupäivä 18.10.2013.)

Jokaisessa maakunnassa tulee myös olla maakuntakirjasto. Maakuntakirjastojen tehtävä lain mukaan on tukea maakunnassa olevia muita yleisiä kirjastoja tarjoamalla muun muassa laajempia aineistoja. Kunnat ovat vastuussa yleisten kirjastojen toiminnoista. Maakuntakirjastojen toiminnasta vastaavat maakuntien valtuustot. Lain mukaan yleisten kirjastojen tulee erityisesti huomioida maahanmuuttajia, vähemmistöryhmiä sekä työkyvyttömiä tarjoamalla kirjallisuutta muulla kuin ruotsin kielellä ja sellaisissa muodoissa, jotka ovat tarkoitettu näille käyttäjäryhmille. Erityistä huomiota tulee kohdistaa myös lapsiin ja nuoriin tarjoamalla kirjoja, tietotekniikkaa ja muita aineistoja, jotka ovat tarkoitettu tälle ikäryhmälle kielenkäytön tukemiseksi ja lukemisen edistämiseksi. (IFLA 2000a, Hakupäivä 18.10.2013.) Lokakuussa 2013 Ruotsin hallitus hyväksyi uuden kirjastolain, joka astuu voimaan tammikuussa 2014. Maailma ja kirjastot ovat muuttuneet viimeisimmän kirjastolain ajoista, joten uudelle kattavammalle laille on tarvetta. Uudessa laissa yleisten kirjastojen tarkoitukset ja tavoitteet selkeytetään sekä yleisten kirjastojen tehtäviä laajennetaan. (Regeringskansliet 2013b, hakupäivä 31.10.2013; Sandart 31.10.2013, sähköpostiviesti.)

Tanskan kirjastolaki

Tanskan kirjastolaki on laadittu vuonna 2000 ja se on tällä hetkellä uusin kaikista Pohjoismaisista kirjastolaeista. Tanskan kirjastolaki määrittelee yleisten kirjastojen tarkoitusta ja palveluita Tanskassa tällä tavoin: Yleisten kirjastojen tarkoituksena on edistää tietoa, koulutusta ja kulttuuriaktiiviteettejä tarjoamalla kirjoja, aikakauslehtiä, äänikirjoja ja muita sopivia materiaaleja, kuten musiikkia ja tietokantoja. Yleisten kirjastojen tarkoitus saavutetaan laadun tarkkailulla sekä kokonaisvaltaisella ja ajankohtaisella aineistojen valinnalla. Nämä kriteerit yksin toimivat lopullisina valintakriteereinä katsomatta siihen, millaista uskonnollista, poliittista tai moraalista kantaa aineistossa tuodaan ilmi. Kunnilla on pakko tarjota kirjastopalveluita kunnassaan, mutta kirjastopalveluita voidaan toteuttaa yhdessä muiden kuntien kanssa. Kirjastoilla tulee ottaa huomioon myös lapset ja aikuiset, jotka eivät voi vierailla kirjastossa henkilökohtaisesti. (IFLA 2000b, Hakupäivä 18.10.2013.)

Kirjastojen pakollisuuden määrittäminen laissa turvaa maan kirjastolaitoksen pysyvyyden ja kehittymismahdollisuudet. Se myös turvaa kirjastojen rahoituksen. Maakuntakirjastot toimivat päälainauskeskuksina muille kirjastoille ja niiden palveluista koituvat kulut maksaa valtio. Kirjastolaisessa määritellään yleisten kirjastojen käyttö kaikille avoimeksi ja kirjastosta lainaaminen kaikille mahdolliseksi. Laissa on määriteltä myös yleisten kirjastojen käyttö ilmaiseksi. Kirjastoilla on kuitenkin lupa periä maksuja erikoispalveluista sekä myöhässä palautetuista aineistoista. (IFLA 2000b, Hakupäivä 18.10.2013.)

Norjan kirjastolaki

Norjan viimeisin kirjastolaki astui voimaan vuonna 1985 ja se on Pohjoismaisista kirjastolaeista vanhin. Laissa määritellään Norjan yleisten kirjastojen tarkoitukseksi valistuksen, sivistyksen ja muiden kulttuuriaktiiviteettien edistäminen tarjoamalla kirjoja ja muita sopivia materiaaleja ilmaiseksi kaikille Norjan kansalaisille. Lasten ja aikuisten kirjastopalveluita tarjotessa kirjastojen tulee keskittyä laatuun, vaihtelevaisuuteen ja ajankohtaisuuteen. Kirjastojen toiminta tulee kohdentaa kansalaisia varten ja palveluiden luonne tulee tehdä yleisesti tiedettäväksi. Kirjastojen toimintoihin kuuluu myös palveluiden tarjoaminen sairaalassa oleville potilaille sekä henkilöille, joilla on vaikeuksia käyttää kirjastoa. (IFLA 2000c, Hakupäivä 18.10.2013.)

Laissa määrätään kirjastot pakollisiksi laitoksiksi ja jokaisessa kunnassa tulee olla kirjasto. Kunnat voivat tehdä yhteistyötä toistensa kanssa kirjastojen ylläpitämiseksi kokonaan tai osittain. Kunnat myös määräävät ministeriön suositusten mukaiset ohjesäännöt yleisille kirjastoille. Jokaisessa maakunnassa tulee olla maakuntakirjasto, jonka johdossa on ammattitaitoinen kirjastonjohtaja. Maakuntakirjastojen huolehdittavana ovat myös kirjastojen väliset kaukolainat. Maakuntakirjastojen tehtävänä on myös neuvoa paikallisia päättäjiä, tarjota ammattitaitoista opastusta ja apua kirjastoalaa koskevista asioista. (IFLA 2000c, Hakupäivä 18.10.2013.)

Islannin kirjastolaki

Islannin viimeisin kirjastolaki astui voimaan vuonna 1997. Islannin yleisten kirjastojen tarkoitus on tarjota niin aikuisille kuin lapsille monipuolinen valikoima kirjoja ja muita aineistoja mukaan lukien tietokoneita sekä elektronisia aineistoja. Kirjastojen tehtävänä on edistää kansalaisten vapaata ja esteetöntä pääsyä tietoon sekä pyrkiä tukemaan kulttuuritoimintaa. Yhtenä tarkoituksena on myös tukea islannin kielen käyttöä, kannustaa elinikäiseen oppimiseen sekä edistää lukemisharrastusta. Kaikille islantilaisilla on oikeus käyttää kirjastoja ja jokaisen kunnan tulee tarjota kirjastopalveluita. Kunnat voivat järjestää kirjastopalveluita yhdessä muodostamalla alueellisen yhdistyksen. Yleiset kirjastot ja koulukirjastot voivat toimia yhtenä yhteisenä kirjastona, jos kirjaston ja koulun hallitukset allekirjoittavat kunnan hyväksymän yhteistyösopimuksen. Islanti on jaettu alueisiin ja jokaisella alueella tulee olla aluekirjasto, jonka tehtävänä on tarjota alueen muille kirjastoille ammattiapua, edistää yhteistyötä sekä toimia alueen informaatiokeskuksena. (Ministry of education, science and culture 2013, Hakupäivä 18.10.2013.)

Kirjastojen määrärahat on sisällytetty kuntien vuosittaisiin budjetteihin. Kaikissa sairaaloissa, vanhustentaloissa sekä vankiloissa tulee olla kyseessä olevan instituution rahoittama kirjasto. Instituutiot voivat kuitenkin neuvotella yleisten kirjastojen kanssa palveluiden tarjoamisesta sopivaa maksua vastaan. Lain mukaan Islannin kulttuuriministeriö on korkein viranomainen, joka vastaa yleisistä kirjastoista ja on vastuussa lain toteutumisen valvomisesta. Islannin kansalliskirjaston vastuulla on kirjastojen välisen yhteistyön koordinointi sekä asiantuntevien neuvojen tarjoaminen. (Ministry of education, science and culture 2013, Hakupäivä 18.10.2013.)

Vertailu

Pohjoismaiset kirjastolait ovat toistensa kanssa hyvin samankaltaisia ja lakeja tarkasteltaessa voidaan huomata, että maiden kirjastopolitiikat seurailevat samoja linjoja. Lait on myös laadittu suurin piirtein samoihin aikoihin 1990-luvun loppupuolella. Ainoastaan Norjan kirjastolaki on muita noin 12–15 vuotta vanhempi. Tärkeäksi laeissa on koettu yleisten kirjastojen maksuttomuus sekä palveluiden tarjoaminen jokaisessa kunnassa. Islannin kirjastolaki kuitenkin eroaa muista laeista tästä, koska siinä ei määritellä kirjastoja maksuttomiksi laitoksiksi, kuten muissa laeissa on tehty. Tämän pohjalta voisi olettaa, että Islannin yleisten kirjastojen käyttö on asiakkaille maksullista. Jokaisessa laissa on määritely selkeästi kuntien pakko tarjota kirjastopalveluita asukkailleen kirjastopalveluiden saavutettavuuden turvaamiseksi. Kuntien vastuulla on myös kirjastojen rahoitus. Yhteistä laeille on myös kuntien mahdollisuus toteuttaa kirjastopalveluita yhdessä.

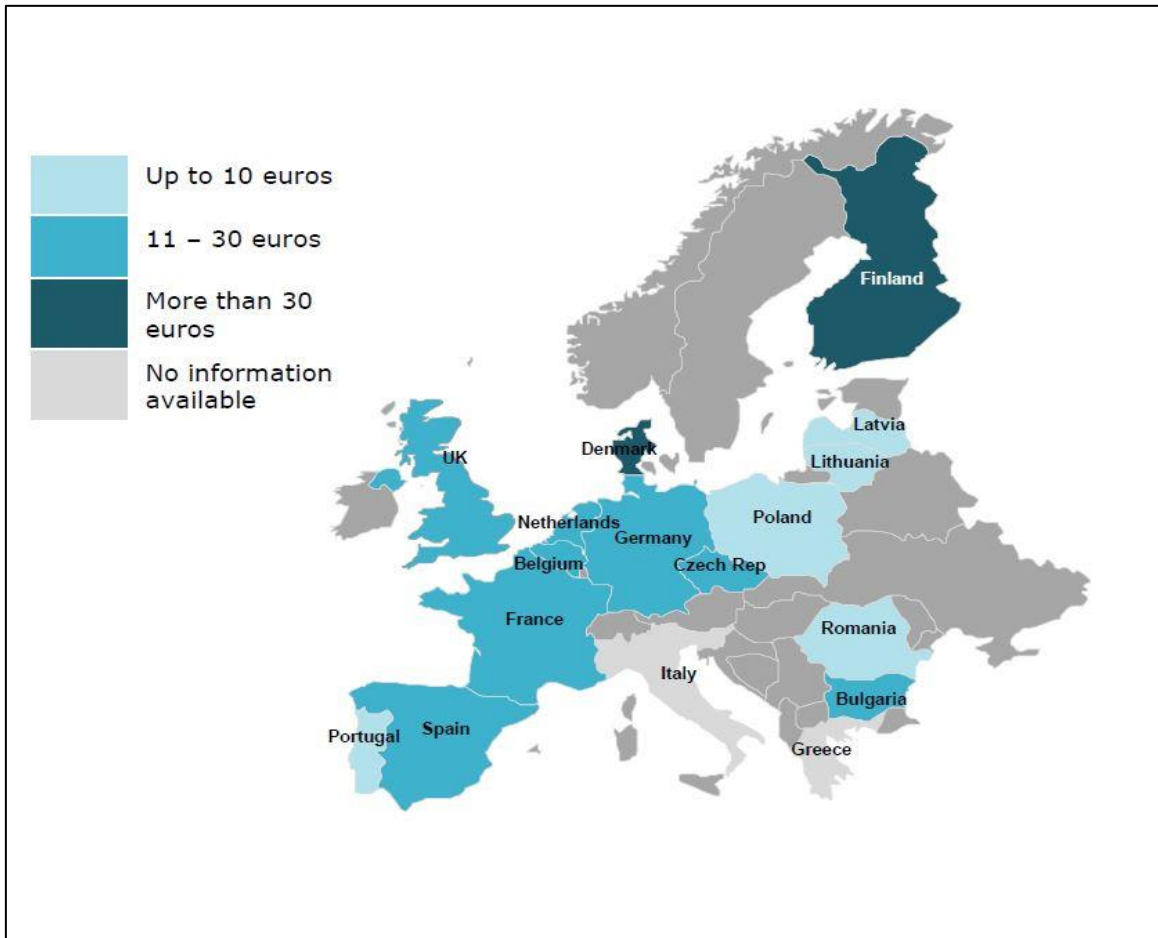
Tanskan kirjastolaki on ehkä laeista kattavin ja siinä on myös verkkopalvelut otettu huomioon. Kirjastolain ansiosta hybridikirjastoidea on voitu Tanskassa kehittää tehokkaammin kuin muissa Pohjoismaissa. Myös Suomen kirjastolakiin on sisällytetty verkkopalveluiden kehittäminen, mutta Norjan, Ruotsin ja Islannin laeista se puuttuu kokonaan. Syyksi voitaisiin olettaa lakien vanhuus ja niiden laatimisen ajankohta. Ruotsin kirjastolaki on muiden maiden lakeihin verrattuna hieman suppea. Laki ei määrittele palveluiden laatua, mutta siinä on kuitenkin otettu huomioon lapset ja nuoret, vähemmistöryhmät sekä työkyvyttömät. Uusi, edellistä laajempi ja kattavampi, laki astuu kuitenkin voimaan vuoden 2014 alussa. Suomen kirjastolaki on laeista ainoa, jossa määrätään kunnat myös arvioimaan tarjoamiaan kirjastopalveluita. Muiden maiden kirjastolaeista ei tällaista määräystä löydy. Suomen kirjastolaki määrittelee myös kirjastohenkilökunnan koulutuksen tason, joka tulisi olla suurimmalla osalla henkilökunnasta. Myös muiden maiden kirjastolaeissa on vaatimuksia kirjastoalan koulutuksen saaneesta henkilökunnasta, mutta nämä vaatimukset ovat yleisesti ottaen koskeneet vain kirjastonjohtajia tai maakuntakirjastonjohtajia.

5.4 Kirjastomenot

Yleisiä kirjastoja rahoitetaan Pohjoismaissa kunnille myönnettävien valtionavustusten kautta. Kirjastomenoilla tarkoitetaan menojen yhteissummaa, joka kirjaston toimintaan on käytetty vuoden aikana. Kirjastomenot koostuvat muun muassa henkilöstökuluista, kirjojen hankintakuluista,

tilakustannuksista sekä muista kuluista. Pohjoismaat ovat tunnettuja yleisten kirjastojen hyvästä rahoituksesta sekä siitä, että kirjastoihin panostetaan. Alla olevasta kuviosta voidaan huomata, että Tanskassa ja Suomessa yleisten kirjastojen rahoitukseen on panostettu muita Euroopan maita enemmän. Molemmissa maissa vuosittaiset kirjastomenot henkilöä kohden ovat yli 30 euroa.

KUVIO 4. Vuosittaiset kirjastomenot henkilöä kohden Euroopassa (Quick, Prior, Toombs, Taylor, Gurrenti 2013, 13.)

Vuonna 2012 Suomessa kirjastomenot henkilöä kohden olivat 58,82 euroa. Ruotsissa sama vuonna 2012 oli 400 kruunua (noin 45,40 euroa). Ero Suomen ja Ruotsin välillä ei ole kovin suuri, mutta lainaus- ja kävijätilastoja vertaillen voidaan huomata, että mitä enemmän kirjastoihin käytetään rahaa sitä enemmän asiakkaat niitä käyttävät. Kuviosta 4 puuttuu tiedot Ruotsista, mutta aikaisemmin mainitun tiedon Ruotsin kirjastomenoista asiakasta kohden mukaan Ruotsi

sijoittuisi samaan kategoriaan Tanskan ja Suomen kanssa. (Ahlgren 2013, hakupäivä 4.11.2013; Kunglika bibliotek 2013, hakupäivä 4.11.2013.)

*TAULUKKO 2. Kirjastomenot Pohjoismaissa asukasta kohti vuonna 2000 (Stenqvist 2004, 101.)
Tiedot Suomen ja Ruotsin kirjastomenoista vuonna 2012 (Ahlgren 2013, hakupäivä 4.11.2013;
Kunglika bibliotek 2013, hakupäivä 4.11.2013.)*

Islanti	32,58 € (1999)	
Norja	23,88 €	
Ruotsi	37,67 €	45,40 € (2012)
Suomi	39,36 €	58,82 € (2012)
Tanska	60,88 €	

Taulukosta 2 nähdään kuinka paljon kussakin Pohjoismaassa kirjastomenot olivat asukasta kohden 2000-luvun alussa. Suomen ja Ruotsin osalta menot ovat kasvaneet kohtuullisen paljon vuoteen 2012 mennessä. Muiden maiden kohdalla on hankala arvioida tilannetta, koska ajankohtaista aineistoa ei ole saatavilla. Oletettavaa kuitenkin on että kirjastomenot asukasta kohden ovat kasvaneet tai ainakin pysyneet samana Islannin ja Norjan kohdalla. Tanskan tilanne on ollut huomattavasti muita Pohjoismaita korkeampi vuonna 2000. Varmuudella ei kuitenkaan voi sanoa sitä, onko se säilynyt vuoteen 2012 saakka lähes samana.

Vuonna 2012 kokonaiskirjastomenot Suomen yleisissä kirjastoissa olivat 316 011 878 euroa. Ruotsin yleisten kirjastojen menot olivat samana vuonna 3827 miljoonaa kruunua (noin 434 614 729 euroa). Molemmissa maissa menot ovat hieman nousseet vuosittain. Muiden Pohjoismaiden kirjastomenoista ei tällä hetkellä ole ajankohtaista tietoa. (Ahlgren 2013, hakupäivä 4.11.2013; Kunglika bibliotek 2013, hakupäivä 4.11.2013.)

5.5 Internetin tarjoaminen ja käyttö yleisissä kirjastoissa

Yleisten kirjastojen yksi päätehtävistä on tarjota pääsy tietoon sekä mahdollistaa elektronisten aineistojen saatavuus. Ilmaisten internet-palveluiden tarjoaminen kirjastoissa on laajentanut kirjastojen palveluiden tarjontaa ja on tuonut myös uusia asiakkaita kirjastoihin. Pohjoismaissa on vahvat perinteet tietotekniikan käytöstä kirjastoissa, mutta ilmaisten internet-palveluiden ja vapaasti käytettävien tietokonepäätteiden tarjoamisesta yleisissä kirjastoissa ei ole tehty kovinkaan paljon selvityksiä tai tutkimuksia.

Bill ja Melinda Gatesin säätiö toteutti laajan tutkimuksen tietokoneiden ja internetin käytöstä eurooppalaisissa yleisissä kirjastoissa. Tutkimuksen raportti julkaistiin maaliskuussa 2013. Pohjoismaista tutkimukseen osallistuivat Suomi ja Tanska. Tutkimuksesta ei käy ilmi tietokonepäätteiden määrää yleisissä kirjastoissa, vaan tarkoituksena on ollut lähinnä verrata käyttäjien määriä sekä heidän tyytyväisyyttä yleisten kirjastojen tietokone tarjontaan. Suomi ja Tanska sijoittuivat tutkimuksen vertailuissa korkealle. Tutkimuksesta tulee myös ilmi se, että kirjastonkäyttö Pohjoismaissa on korkeampaa kuin muualla Euroopassa. Noin joka neljäs eurooppalainen aikuinen on käyttänyt kirjastoa viimeisen 12 kuukauden aikana ja yleisesti maat, joissa on käytetty kirjastoihin eniten rahaa, käyttöluvut ovat myös korkeammat. Noin 13,9 miljoonaa eurooppalaista aikuista, mikä on noin 4 % väestömäärästä, on käyttänyt tietokonetta ja internetiä yleisissä kirjastoissa viimeisen 12 kuukauden aikana. Internetin käyttö kirjastoissa vaihtelee maittain ja tutkimuksessa tultiin tulokseen, jonka mukaan korkeimmat käyttöluvut olivat taas Tanskassa ja Suomessa. (Quick, Prior, Toombs, Taylor, Gurrenti 2013, 16–18.)

	BE	BG	CZ	DE	DK	EL	ES	FI	FR	IT	LT	LV	NL	PL	PT	RO	UK	
Total	14	17	11	16	11	31	15	11	28	5	12	38	24	14	7	15	18	22

KUVIO 5. Prosenttiosuus kirjastonkäyttäjistä jotka ovat käyttäneet internetiä kirjastossa viimeisen 12 kuukauden aikana (Quick, Prior, Toombs, Taylor, Gurrenti 2013, 18)

Kuviota 5 tarkasteltaessa voidaan huomata, että Suomen (FI 28 %) ja Tanskan (DK 31 %) prosenttiosuudet ovat tilaston kärkipäästä. Ainoastaan Latviasta (LT 38 %) löytyy vielä Pohjoismaita korkeammat prosenttiosuudet. Yleisten kirjastojen käyttö Pohjoismaissa on suosittua, mikä selittää myös korkeat internetin käyttö kirjastoissa- tilastot. Tutkimuksesta ei selviä tietokonepäätteiden suuripiirteistä määrää Euroopan maiden yleisissä kirjastoissa, mutta voitaisiin olettaa, että maissa joissa kuvion 5 mukaan on korkeat prosenttiosuudet, olisi tarjolla myös kattavat määrät tietokonepäätteitä. Suurimmat syyt Euroopassa internetin käyttöön kirjastoissa ovat palvelun ilmaisuus sekä muiden vaihtoehtojen puuttuminen. (Quick, Prior, Toombs, Taylor, Gurrenti 2013, 15.)

Ruotsin vuoden 2012 kirjastotilasto raportin mukaan vuonna 2012 yleisissä kirjastoissa Ruotsissa oli 0,53 tietokonetta, joissa oli internet-yhteys 1000 asukasta kohden. Tässä tapauksessa noin 2000 asukasta jakaa tietokoneen päästäkseen internetiin yleisten kirjastojen kautta. Lisääntynyt e-aineistojen tarjonta saa yleisten kirjastojen tietokonepäätteiden määrän kuitenkin näyttämään vähäiseltä. Raportista tulee myös ilmi tietokonepäätteiden määrä Ruotsin yleisissä kirjastoissa vuonna 2012, joka oli 6428 kappaletta. Määrä on vuosittain hieman laskenut. Kirjastotilaston raportista ei tule ilmi asiakkaiden tyytyväisyyttä tarjottaviin palveluihin. (Kunglika bibliotek 2013, hakupäivä 4.11.2013)

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella Pohjoismaisten yleisten kirjastolaitosten kehitystä sekä vertailla miten maiden kirjastolaitokset eroavat toisistaan. Pohjoismaiden yleisten kirjastojen tilanteita tarkastellessa voidaan huomata paljon eroavaisuuksia maiden välillä, mutta eroavaisuuksista huolimatta mailta löytyy kuitenkin enemmän yhteisiä piirteitä. Voidaan myös huomata, että mallia haetaan toisilta sekä naapurimaiden kirjastokehitystä ja ideoita seurataan tarkkaan. Yleisten kirjastojen osalta kehitys on seuraillut hyvin paljon samoja linjoja eikä suuria eroja ole ollut. Uudet ideat ovat kiertäneet tehokkaasti eri maiden välillä ja tärkeimmät kehitysaskeleet on otettu suurin piirtein samoihin aikoihin. Erityisesti uudenlaisten palveluiden osalta toisista otetaan innokkaasti mallia. Yleisten kirjastojen historiaa tarkasteltaessa voidaan huomata, että yleiset kirjastot ovat olleet aina alkuajoistaan asti tärkeässä asemassa Pohjoismaisessa yhteiskunnassa. Tarjoamalla vapaan pääsyn tietoon kansan sivistyksen tasoa on nostettu.

Kuten usean muunkin osa-alueen kannalta katsottuna myös yleiset kirjastolaitokset Pohjoismaisissa ovat hyvin samankaltaisia toistensa kanssa. Yhtäläisyyksiä löytyy eroja enemmän. Tulosten pohjalta voisi sanoa, että kirjastojen hallinto, rahoitus sekä lainsäädäntö ovat hyvin paljon toistensa kaltaisia ja eroavaisuuksia oikeastaan löytyy vain tarkasteltaessa niitä yleiskuvaa lähemmin. Myös muiden vertailukohteiden osalta, joita opinnäytetyössä käytettiin, tämä asia pätee. Joiltain osin Suomi ja Tanska, jotka ovat erityisesti tunnettuja hyvistä yleisistä kirjastoistaan, ovat panostaneet kirjastoihinsa enemmän. Tämä on näkynyt korkeissa lainaus- ja kävijätilastoissa. Ehkä suurin ero kirjastolaitosten välillä olivat lainausten määrät, jotka saattoivat vaihdella suuresti maiden välillä.

Hallinnon kohdalla yleisistä kirjastoista vastaavat maan kulttuuriministeriöt sekä niiden alaisuudessa olevat virastot. Kunnilla on vastuu kirjastopalveluiden tarjoamisesta asukkailleen ja virastojen tehtävänä on valvoa, että tämä toteutuu. Eroja maiden väliltä löytyy oikeastaan vain valvontaa hoitavien virastojen ja tahojen osalta. Yleisten kirjastojen yhteismääräisiä lainaustilastoja tarkasteltaessa voidaan huomata suuriakin eroja ja tämän osalta maiden yleiset kirjastolaitokset eroavat toisistaan eniten. Yhteismääräisissä lainaustilastoissa Suomi on tilaston kärkipäässä vuonna 2009 noin 18 lainatulla aineistolla henkilöä kohden. Suomen osalta lainausten määrät ovat laskussa, mutta siitä huolimatta muiden Pohjoismaiden tulokset eivät vielä yllä lähellekään Suomen tulosta. Maiden kirjastolaeista ei löydy merkittäviä eroja. Jokaisesta laista löytyy yleisille kirjastoil-

le tyypilliset vaatimukset, mutta toiset laeista ovat kuitenkin laajempia kuin toiset. Suurin ero laki- en osalta löytyy Islannista, jossa kirjastolaki ei määrittele yleisiä kirjastoja asukkaille maksut- tomiksi toisin kuin muissa Pohjoismaissa. Kirjastomenojen kohdalla vertailua oli haasteellista toteut- taa puutteellisen aineiston vuoksi. Suomen ja Ruotsin osalta voidaan kuitenkin sanoa, että mo- lempien maiden kirjastomenot henkilöä kohti vuonna 2012 olivat yli 30 euroa, mikä on muihin Euroopan maihin verrattuna paljon korkeampi. 2000-luvun alussa kerätyn tilastotietojen mukaan jo silloin Pohjoismaissa kirjastomenot olivat yli 30 euroa henkilöä kohti. Internetin tarjonnan ja käytön kohdalla vertailua voitiin toteuttaa vain Suomen ja Tanskan osalta. Tuloksista kuitenkin selvisi, että kirjastoasiakkaat käyttävät tietokonepäätteitä ja internetiä yleisissä kirjastoissa keski- määrin enemmän kuin muissa Euroopan maissa.

Yhteenvedona vertailusta ja tuloksista voisi sanoa, että Pohjoismaiset kirjastolaitokset eivät eroa toisistaan merkittävästi. Pieniä eroja löytyy, muttei niin paljon, että niitä voisi kutsua erottaviksi tekijöiksi. Suomi ja Tanska selvästi panostavat yleisiin kirjastoihinsa enemmän kuin kolme muuta Pohjoismaata. Islannilla erityisesti olisi vielä parantamisen varaa etenkin yleisiin kirjastoihin liitty- vien tilastotietojen ylläpitämisessä. Muuten yleisten kirjastojen suhteen Pohjoismaissa on asiat todella hyvin. Valtioiden kulttuuripolitiikat tukevat yleisten kirjastojen toimintaan ja yleiset kirjastot nähdään tärkeinä, yhteiskuntaa tukevinä laitoksina.

7 POHDINTA

Mielestäni opinnäytetyön aiheeni Pohjoismaisista kirjastolaitoksista oli mielenkiintoinen. Aihe voi muiden mielestä olla hankala sekä raskas toteuttaa, mutta oma kiinnostukseni Pohjoismaita ja pohjoismaisia yhteiskuntia kohtaan on auttanut jaksamaan vaikeankin aineiston läpikäymisessä. Opinnäytetyötä tehdessäni olen oppinut paljon sekä saanut paljon uutta tietoa aiheesta, josta varmasti on myös hyötyä tulevaisuudessa. Mielestäni olisi hyvä jos muutkin tutustuisivat tarkemmin pohjoismaisten kirjastolaitosten historiaan ja kehitykseen, jotta ymmärtäisivät kuinka tähän pisteeseen on päädytty. Uusia ideoita etsiessä voitaisiin myös katseet kääntää Suomesta kohti naapurimaita.

Lähdemateriaalin kerääminen opinnäytetyötä varten oli välillä hieman hankalaa. Aloitin aineiston keräämisen hyvissä ajoin keväällä 2013 ja opinnäytetyön edetessä aineistoa on kerääntynyt vielä lisää. Aiheesta on kirjoitettu hyvin vähän kirjoja, etenkin suomenkielisiä. Löytämäni aineisto oli hyvin hajanaista ja paikoitellen myös ristiriitaista. Suurin osa aineistosta, jota käytin opinnäytetyön lähdemateriaalina oli englanninkielistä ja tekstin kääntäminen suomeksi vei oman aikansa. Ajankohtaisuudeltaan aineisto kuitenkin oli hyvää ja monipuolista. Vertailua toteuttaessa käytin myös paljon maiden ministeriöiden nettisivuja ja valmiita aineistoja, joita heillä oli tarjolla. Kaikesta, etenkin hallinnosta, ei löytynyt kovinkaan tarkkaa tai selkeää tietoa, joten lähetin sähköpostia Ruotsin, Tanskan, Norjan ja Islannin kulttuuriministeriöihin. Vastaukset sain melkein jokaisesta maasta. Ainoastaan Islannista ei vastattu kysymyksiini. Sähköpostien avulla pystyin tarkistamaan jo kirjoittamani osuudet oikeaa tietoa sisältäviksi sekä sain hyvää lisätietoa joitain aiheita koskien.

Opinnäytetyöni alkaa Pohjoismaiden esittely osuudella. Koin tärkeäksi avata käsitettä Pohjoismaat hieman tarkemmin, koska maiden läheiset ja tiiviit suhteet eivät ehkä ole kaikkien tiedossa. Samaan lukuun kokosin myös esittelyt yleisistä kirjastoista Pohjoismaissa sekä kirjastoyhteistyötä, jota Pohjoismaiden välillä on toteutettu. Kirjastolaitosten välinen yhteistyö on melko vähäistä ja hieman piilossa tapahtuvaa, joten tunsin tarpeelliseksi tuoda sitä esille ja näyttää millaista toimintaa maiden välillä toteutetaan. Luvun 3 historia osuudessa kävin läpi maiden kirjastohistoriat yksitellen noin yleisten kirjastojen synnystä aina 1990-luvulle saakka. Koin historian tutkimisen ja kirjoittamisen mielenkiintoisena kokemuksena. Ymmärrykseni yleisten kirjastojen kehittymistä Pohjoismaissa kohtaan kasvoi ja kiinnostukseni vain lisääntyi. Historia osuudesta kokosin yhteenvedon kappaleen loppuun taulukon muotoon, jotta olisi helpompi tarkastella maiden eroavai-

suuksia. 2000-luvun osuudesta kokosin muutamia vuosisadan vaihteen jälkeen toteutettuja kirjastouudistuksia verkkokirjastojen ja fyysisten kirjastojen osalta, koska varsinaista historiallista tietoa ei ole vielä saatavilla. Luvussa 5 toteutin vertailua maiden kirjastolaitosten välillä. Pitkän mietinnän, valinnan ja aineiston keräämisen jälkeen vertailukohteiksi valikoituivat hallinto, lainaus, kirjastolaki, kirjastomenot sekä internetin tarjoaminen ja käyttö kirjastoissa. Vertailukohteet erosivat toisistaan melko paljon ja osittain vertailukohteiden valintaan vaikutti tarvittavan aineiston saataavuus. Kaikkien maiden kohdalta ei ollut tarvittavaa aineistoa saatavilla, joten joidenkin vertailukohteiden osalta vertailu jäi hieman puutteelliseksi. Aineistoa etsiessä tulin siihen tulokseen, että maissa kerätään yleisiin kirjastoihin liittyvää tilastotietoa vaihtelevasti.

Vertailua Pohjoismaisten yleisten kirjastolaitosten väliltä oli välillä hankala toteuttaa puutteellisen aineiston vuoksi. Kaikissa maissa ei pidetä tarkkaa kirjaa kirjastoihin liittyvistä menoista, kävijätilastoista tai aineistojen määristä. Myös yleisten kirjastojen hallinnon tasolta oli vaikea löytää vertailuun sopivaa tietoa. Pitkän tutkinnan ja aineiston keräämisen jälkeen sain kuitenkin koottua vertailuun sopivaa aineistoa viiden eri vertailukohteen verran.

Mielestäni työn tavoitteet onnistuivat hyvin. Tutkimuskysymyksiin löysin vastaukset ja syvensin omaa tietämystäni kirjastolaitoksia ja niiden toimintamenetelmiä kohtaan. Tutkimusmenetelmänä käytin vertailevaa tutkimusta, jota toteutin ensin etsimällä aineistoa ja esittelemällä maiden tilanteet. Tämän jälkeen jos tarpeellista oli kirjoitin erillisen vertailuosuuden alaluvun loppuun. Kaikkien vertailukohteiden osalta en kirjoittanut erillistä vertailuosuutta jos asia tuli ilmi itse tekstiosuudessa.

Opinnäytetyöni on vain pieni pintaraapaisu suuremmasta aiheesta, joten jatkotutkimuksena vertailua voisi toteuttaa uusien vertailukohteiden osalta. Uusina vertailukohteina voisivat olla esimerkiksi luokitusjärjestelmät, rahoitus ja palvelut. Toisaalta tämän kaltaisen opinnäytetyön voisi toteuttaa myös ainoastaan kahden eri maan vertailuna, kuten esimerkiksi Suomen ja Viron kirjastolaitosten osalta. Opinnäytetyötä voisi hyödyntää jos haluaa lisätietoa kuinka kirjastolaitokset ovat kehittyneet Pohjoismaissa tai jos on kiinnostunut tutkimaan aihetta. Aiheesta ei ole kirjoitettu suomeksi kirjoja lähes lainkaan, joten tästä opinnäytetyöstä saa tiiviin katsauksen aihetta koskien.

Pohjoismaiset kirjastolaitokset ovat arvostettuja maissaan ja niistä pidetään hyvää huolta verrattuna joidenkin toisten Euroopan maiden kirjastolaitoksiin. Kirjastolaitokset ovat toimivia, moderneja ja maksuttomia käyttää, mikä turvaa kansalaisten mahdollisuudet sivistää itseään. Toimivan

kirjastolaitoksen takana ovat olleet kattava lainsäädäntö, tarkkaan laadittu kirjastopolitiikka, keskitetty hallinto ja yleisten kirjastojen maksuttomuus. Näiden asioiden avulla Pohjoismaiset yleiset kirjastolaitokset ovat nousseet maailman kärkikastiin ja toimivat inspiraationa muille maailman kirjastolaitoksille.

8 LÄHTEET

Ahlgren, T. 2013. Tilastovertailu yleisten kirjastojen toiminnasta vuosina 2011-2012. Hakupäivä 4.11.2013

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/tilastot/liitteet/vertailu_2011_12.pdf.

Andresen, L. 2006. Development in national catalogues and loan cooperation. Teoksessa J. Holmgaard (toim.) Nordic public libraries in knowledge society. Kööpenhamina: Danish agency for libraries and media, 17-18.

Byberg, L. 2009. A short history of Norwegian public libraries and "how they got that way". Teoksessa M. Dyrbye, I. Mäkinen, T. Reimo & M. Torstensson (toim.) Library Spirit in the Nordic and Baltic countries. Tampere: Hibolire, 42-47.

DBC. 2012. Information in English about danbib and library.dk. Hakupäivä 3.9.2013
<http://www.danbib.dk/index.php?doc=english#bibliotek.dk>.

Dyrbye, M. 2009. From vocation to profession- innovation and change in the focus of librarianship 1905-1969. Teoksessa M. Dyrbye, I. Mäkinen, T. Reimo & M. Torstensson (toim.) Library Spirit in the Nordic and Baltic countries. Tampere: Hibolire, 49-56.

Haagensen, K.M. 2012. Nordic statistical year book 2012. Denmark: Rosendahls-Schultz Grafisk.

Hagget, P. 1998. Maailmat tänään: pohjoismaat. Suom. Jarmo Hakanen. Kööpenhamina: Bonniers Specialmagasiner A/S.

IFLA. 2000a. Act on library services. Hakupäivä 18.10.2013
<http://archive.ifla.org/V/cdoc/swedish.htm>.

IFLA. 2000b. Act on library services. Hakupäivä 18.10.2013
<http://archive.ifla.org/V/cdoc/danish.htm>.

IFLA. 2000c. Public libraries section. Hakupäivä 18.10.2013
<http://archive.ifla.org/V/cdoc/norway.htm>.

Jyväskylän yliopisto. 2013. Vertaileva tutkimus. Hakupäivä 19.11.2013
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/vertaileva-tutkimus>.

Kirjastolaki 4.12.1998/904.

Konttinen, K. 2006. Mobile hybrid library. Teoksessa J. Holmgaard (toim.) Nordic public libraries in knowledge society. Kööpenhamina: Danish agency for libraries and media, 65-67.

Kulturministeriet. 2013. Libraries. Hakupäivä 18.9.2013
<http://kum.dk/english/Policyareas/Libraries/>.

Kulturstyrelsen. 2013a. About the agency. Hakupäivä 18.9.2013
<http://www.kulturstyrelsen.dk/english/about-the-agency/>.

Kulturstyrelsen. 2013b. Libraries. Hakupäivä 18.9.2013
<http://www.kulturstyrelsen.dk/english/institutions/libraries/>.

Kulturstyrelsen. 2013c. Public libraries. Hakupäivä 18.9.2013
<http://www.kulturstyrelsen.dk/english/institutions/libraries/public-libraries/>.

Kungliga bibliotek. 2013. Bibliotek 2012. Hakupäivä 4.1.2013
http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2011/05/Bibliotek2012_rapport_20130528.pdf.

Luoma, P. 2006. Johdatusta kvalitatiiviseen vertailevaan analyysiin. Hakupäivä 23.9.2013
<http://www oulu.fi/sosiologia/node/5047>.

Mangset, P & Kleppe, B. 2011. Country profile Norway. Hakupäivä 18.9.2013
http://www.culturalpolicies.net/down/norway_052011.pdf.

Ministry of education, science and culture. 2013. Libraries act, no.36, 16 May 1997. Hakupäivä 18.10.2013 <http://eng.menntamalaraduneyti.is/Acts/nr/2431>.

Mittrowann, A. 2008. The potential of nordic public libraries: An outside perspective nordic libraries and the PLIN network. Hakupäivä 31.7.2013 <http://slq.nu/?article=the-potential-of-nordic-public-libraries-an-outside-perspective-nordic-libraries-and-the-plin-network>.

Mäkinen, I. 2009a. History of Finnish Public Libraries in Nutshell. Teoksessa M. Dyrbye, I. Mäkinen, T. Reimo & M. Torstensson (toim.) Library Spirit in the Nordic and Baltic countries. Tampere: Hibolire, 109-133.

Mäkinen, I. 2009b. Kirjastot sodassa, sota kirjastoissa. Teoksessa I. Mäkinen (toim.) Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus.

National library of Norway. 2013a. Tasks and vision. Hakupäivä 18.9.2013 <http://www.nb.no/English/About-us/Tasks-and-vision>.

National library of Norway. 2013b. The collection. Hakupäivä 18.9.2013 <http://www.nb.no/English/Collection-and-Services/The-Collection>.

Norden. 2013a. Pohjoismaiden neuvosto: Tietoa pohjoismaiden neuvostosta. Hakupäivä 13.9.2013 <http://www.norden.org/fi/pohjoismaiden-neuvosto/tietoa-pohjoismaiden-neuvostosta>.

Norden. 2013b. Sopimukset aiheittain. Hakupäivä 13.9.2013 <http://www.norden.org/fi/tietoa-yhteistyoeatae/sopimukset/sopimukset>.

Norden. 2013c. Kielet. Hakupäivä 13.9.2013 <http://www.norden.org/fi/tietoa-pohjoismaista/kielet>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013a. Ministeriö ja hallinnonala. Hakupäivä 17.9.2013 http://www.minedu.fi/OPM/Ministerioe_ja_hallinnonala/index.html.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013b. Kirjastot ja valtionhallinto. Hakupäivä 17.9.2013 <http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/hallinto/?lang=fi>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013c. Kirjasto asiat opetus- ja kulttuuriministeriössä. Hakupäivä 17.9.2013 <http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/kirjastoverkosto/?lang=fi>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013d. Kirjastoalan kansainvälinen ja EU-yhteistyö: Toimintaa viime vuosina. Hakupäivä 25.9.2013 http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/kansainvaelineen_ja_eu-yhteistyoe/toimintaa_eri_vuosilta/.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2013e. Kaavio kirjastohallinnosta. Hakupäivä 5.11.2013 <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/hallinto/liitteet/Hallintokaavio.pdf>.

Opetusministeriö. 2003. Kirjastostrategia 2010. Opetusministeriön julkaisuja 2003:1. Hakupäivä 30.9.2013
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_98_strategia.pdf?lang=fi.

Petersen, A-H., Lose, R. 2006. The Danish union catalogue danbib and library.dk: "physical" and "virtual" union catalogues. *Interlending & Document Supply* 34 (3), 119. Hakupäivä 4.9.2013 <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0264-1615&volume=34&issue=3>.

Pétursdóttir, K & Júlíusdóttir, S. 2009. The history of public libraries in Iceland. Teoksessa M. Dyrbye, I. Mäkinen, T. Reimo & M. Torstensson (toim.) *Library Spirit in the Nordic and Baltic countries*. Tampere: Hibolire, 13-23.

Pohjoinen kirjasto. 2013. Artikkelit kirjastoauto. Hakupäivä 12.11.2013 http://www.pohjoinenkirjasto.info/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=14.

Pohjoismainen kirjastoviikko. 2013a. Tietoa projektista. Hakupäivä 25.9.2013 <http://bibliotek.org/fi/tietoa-projektista/>.

Pohjoismainen kirjastoviikko. 2013b. Historia. Hakupäivä 25.9.2013 <http://bibliotek.org/fi/tietoa-projektista/historia/>.

Pohjola-Norden. 2013. Ääneenlukua aamu- ja iltahämärässä. Hakupäivä 25.9.2013 http://www.pohjola-norden.fi/fi/hankkeet/pohjoismainen_kirjastoviikko/?id=137.

Quick, Prior, Toombs, Taylor, Gurrenti. 2013. Cross-European survey to measure users' perceptions of the benefits of ICT in public libraries. Hakupäivä 5.11.2013 http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/kansainvaelinen_ja_eu-yhteistyoe/Liitteet/Final_Report_-_Cross-European_Library_Impact.pdf.

Regeringskansliet. 2013a. Literature, reading and language. Hakupäivä 18.9.2013 <http://www.government.se/sb/d/14972>.

Regeringskansliet. 2013b. Ny bibliotekslag. Hakupäivä 31.10.2013 <http://www.regeringen.se/sb/d/16860/a/215252>.

Sandert, R., Departementssekreterare, Regeringskansliet. Ku2013/1732/KO. Sähköpostiviesti k0kiel00@students.oamk.fi 31.10.2013.

Sarmela, M. 2010. Libraries.fi. Teoksessa J. Holmgaard (toim.) Nordic public libraries 2.0. Kööpenhamina: Danish agency for libraries and media, 30-32.

Scandinavian library quaterly. 2013. About slq. Hakupäivä 25.9.2013 http://slq.nu/?page_id=539.

Sievänen-Allen, R. 1978. Johdatus kirjastotieteeseen ja informatiikkaan. Helsinki: Otava.

Sigurjónsson, A. 2006. Recent system developments of public libraries in Iceland. Teoksessa J. Holmgaard (toim.) Nordic public libraries in knowledge society. Kööpenhamina: Danish agency for libraries and media, 15-16.

Stenquist, B. 2004. Kirjastot poliittisella agendalla esimerkkejä Euroopasta. Suom. T. Haavisto. Helsinki: BTJ kirjastopalvelu.

Swedish art council. 2013. Swedish art council. Hakupäivä 18.9.2013 <http://www.kulturradet.se/en/In-English/>.

Thorhauge, J. 2006. Nordic public libraries in the knowledge society: An introduction. Teoksessa J. Holmgaard (toim.) Nordic public libraries in knowledge society. Kööpenhamina: Danish agency for libraries and media, 7.

Torstensson, M. 2009. Library Spirit in Sweden- Two Missionary Phases. Teoksessa M. Dyrbye, I. Mäkinen, T. Reimo & M. Torstensson (toim.) Library Spirit in the Nordic and Baltic countries. Tampere: Hibolire, 109-133.

Thorhauge, J. 2010. Agenda for the new library: Towards the knowledge society: Three waves of change in the modern library. Teoksessa J. Holmgaard (toim.) Nordic public libraries 2.0. Kööpenhamina: Danish agency for libraries and media, 9.

Tower Hamlets Borough Council. 2013. The Idea Story. Hakupäivä 7.10.2013
http://www.ideastore.co.uk/en/containers/universal/about_us_the_idea_story.

Tutkimusasetelma-taso2. 2013. Vertaileva tutkimus. Hakupäivä 19.11.2013
<http://www.mv.helsinki.fi/home/psaukkon/tutkielma/Tutkimusasetelma%202.html>.

Valtioneuvoston asetus kirjastoista 406/2013.

Wigell-Ryynänen, B. 2010. Citizenship in the knowledge society. Teoksessa J. Holmgaard (toim.) Nordic public libraries 2.0. Kööpenhamina: Danish agency for libraries and media, 14.